

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

JASMINA DRENIK

**Značilnosti pogovora s petletniki v neformalnem
govornem položaju**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

JASMINA DRENIK

**Značilnosti pogovora s petletniki v neformalnem
govornem položaju**

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Simona Kranjc

Univerzitetni študijski program:

Slovenski jezik in književnost

Ljubljana, 2016

Izjava o avtorstvu

Spodaj podpisana Jasmina Drenik izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Značilnosti pogovora s petletniki v neformalnem govornem položaju* v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 30. september 2016

Jasmina Drenik

KAZALO

KAZALO

POVZETEK

ABSTRACT

1 UVOD	1
2 RAZVOJ JEZIKOVNE ZMOŽNOST	3
2.1 Jezikovna zmožnost otrok v prvih dveh letih	3
2.2 Jezikovna zmožnost otrok od drugega do četrtega leta	4
2.3 Jezikovna zmožnost od četrtega do šestega leta	4
2.3.1 Struktura govora petletnikov	5
2.3.2 Besedni pomen	5
2.3.3 Sporazumevalne zmožnosti na ravni petletnikov	6
2.3.4 Pripovedovanje petletnikov	8
2.3.5 Dialog pri petletnikih	8
3 GOVORNO SPORAZUMEVANJE	10
3.1 Govor med otroki in odraslimi	12
3.2 Menjavanje vlog	14
3.3 Strategije pri menjavanju vlog	14
3.4 Mejna področja dialoga – začetek in konec	15
3.5 Signali tvorcev besedila	16
3.5.1 Nadaljevalni signali	16
3.5.2 Končni signali	16
3.5.3 Signali poslušalca	17
3.5.4 Kontaktni signali	17
3.6 Potrjevanje in zavrnitev – afirmacija in negacija	18
3.6.1 Oblike potrditve	19
3.6.2 Oblike zavrnitve	19
3.6.3 Vprašanje in odgovor	19
4 EMPIRIČNI DEL	21
4.1 Opredelitev raziskovalnega problema	21
4.2 Raziskovalna vprašanja oziroma hipoteze	21
4.3 Metoda	21
4.4 Gradivo	21

5	METODOLOGIJA	22
5.1	Raziskovalna metoda.....	22
5.2	Zbiranje podatkov	22
5.3	Opazovana skupina.....	23
5.4	Vprašalnik.....	23
5.5	Konverzacijska analiza	24
6	REZULTATI IN INTERPRETACIJA	28
6.1	Poskusni dialog.....	28
6.2	Pripravljenost na govorno dejanje	29
6.3	Menjavanje vlog	30
6.4	Potrjevanje in zanikanje.....	36
6.5	Dialogi kot besedila	38
7	SKLEPNE UGOTOVITVE	42
8	LITERATURA	44
PRILOGA 1		

POVZETEK

Namen diplomskega dela je najti odgovor, kakšna je zmožnost petletnikov sodelovati v pogovorih na različne teme. Razvoj jezikovne zmožnosti pri otrocih poteka že od rojstva naprej. Otroci se učijo rabe jezika z interakcijo z drugimi ljudmi in spoznavajo, da različne situacije zahtevajo različne oblike sporazumevanja. Tako razvijajo svojo sporazumevalno zmožnost.

Petletniki imajo že razvito osnovno strukturo govora, tekoče govorijo in imajo ustrezno skladnjo. Sposobni so ločevati načine sporazumevanja glede na govorno situacijo, usmerjajo pozornost na govorno dejanje in ga dejavno soustvarjajo.

V empiričnem delu je predstavljena analiza pogovorov s petletniki, ki prikazuje zmožnost sodelovanja petletnikov v neformalnem dialogu. Petletniki uporabljajo večinoma nejezikovne signale za ohranjanje vlog in vzdrževanje govornega dejanja. Sledijo govornemu dejanju in ga hkrati dejavno soustvarjajo. Vrzeli v pogovorih se pojavljajo predvsem zaradi nepoznavanja posameznih pojmov, ki so bili predmet sporazumevanja, pomanjkanja zanimanja za posamezne teme in upadanja pozornosti. V diplomskem delu je predstavljena tudi analiza pogovorov glede na kriterije besedilnosti.

Ključne besede: jezikovna zmožnost, petletniki, sporazumevanje, govorni signali, govorne vloge

ABSTRACT

The purpose of thesis is to answer to what capacity is a five-year old able to participate in a conversation on various topics. Development of speech and language abilities is a process that starts when a child is born. Cognitive learning of language use happens when children interact with other people and learn that different situations call for different forms of communication. In such a manner the communication capabilities are being developed.

Five year-olds have a well-developed basic structure of speech, speak fluently and use appropriate syntax. They are capable of distinguishing between different forms of communication based on the situation, divert their attention to the act of communication and proactively participate in it.

Empirical part of the thesis presents the analysis of interviews with five year-olds that demonstrates capabilities of their participation in informal dialogue. Five year-olds use mostly non-verbal signals for maintaining the communicative role and the act of speaking. Gaps in the dialogues appear mostly out of unfamiliarity with individual topics which were the subject of communication, lack of interest in specific topics and attention drop. Analysis of the conversations based on verbatim criteria has also been introduced.

Key words: language capacity, five year-olds, communication, speech signals, communication roles

1 UVOD

V vsakdanjem življenju pridemo do veliko situacij, v katerih smo odvisni od svojih sporazumevalnih zmožnosti. Dejstvo je, da je govor prvi in najpogostejši način medčloveškega sporazumevanja, ki nam omogoča vrsto načinov sporazumevanja. Govora in sporazumevalnih spretnosti pa se moramo naučiti, zato je pomembno preučevati razvoj govora in sporazumevanja pri otrocih.

Govor se pri otrocih razvija po določenih stopnjah, vsaka mora biti osvojena, da lahko razvoj govora napreduje. Otroci razvijajo svojo jezikovno zmožnost in zmožnost sporazumevanja že od zgodnjega otroštva. V različnih obdobjih otroštva se kažejo njihove zmožnosti na ravni jezikovnega sporazumevanja v čedalje večji zmogljivosti na semantični, leksikalni in skladenjski ravni. V diplomskem delu sem se osredotočila na jezikovno zmožnost petletnikov in na njihovo zmožnost sodelovanja v neformalnem dialogu. Pri dvosmernem sporazumevanju se govor najhitreje razvija in izpopolnjuje. Otrok se tako uči novih besed, formulacij stavkov in besednega reda, predvsem pa spoznava sporazumevanje kot proces. Pragmatični vidik sporazumevanja je tisti, ki nam pokaže, kako je sporazumevanje uspešno.

V diplomskem delu sem za dvosmerno sporazumevanje med dvema govorcema uporabljala izraza dialog in pogovor. Izraz dialog sem uporabljala kot sopomenko pogovoru.

Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja za besedo dialog naslednja pomena:

diálóg -a m (ô) 1. pogovor, navadno med dvema osebama, dvogovor: imela sta dolg dialog; dialog med njima je bil iskren / za avtorja so značilni zgoščeni dialogi; delo je napisano v obliki dialoga / dramski, filmski dialog 2. izmenjava mnenj med zastopniki različnih stališč z namenom doseči soglasje ali sporazum: sedanja situacija odpira, omogoča dialog; prekiniti, zaostriti dialog z nasprotnikom; dialog med vzhodnim in zahodnim svetom.

Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja za besedo pogovor naslednja pomena:

pogóvor -a m (ô) 1. izmenjava mnenj, misli: pogovor se pretrga, se razplete, se začne; udeležiti se pogovora; prisluhniti pogovoru; načeti pogovor o strokovnih vprašanjih; obrniti, zasukati pogovor na druge

stvari; iz pogovora povzeti kaj; zaplesti se v pogovor s kom; duhovit, glasen, sproščen pogovor; publ. odprt pogovor iskren, odkritosrčen; spremeniti predmet pogovora; udeleženci pogovora / telefonski pogovor / v pogovoru jima je čas hitro minil 2. nav. mn. uradna izmenjava mnenj, stališč: pogovori med predsednikoma potekajo v prijateljskem vzdušju; začeli so se uradni pogovori; mirovni pogovori; poročilo o sklepnih pogovorih med parlamentarnima delegacijama / imeti pogovore • pogovor je potekal med štirimi očmi brez prič, zaupno; ekspr. pogovor se suka okrog veselice veselica je v središču zanimanja; publ. pogovori na najvišji ravni med najvišjimi uradnimi predstavniki države; publ. pogovor za okroglo mizo odkrit, sproščen pogovor o določenem vprašanju, problemu.

V diplomskem delu sem raziskovala, ali so petletniki zmožni dejavno sodelovati v pogovoru, kakšna je njihova osredotočenost na pogovor, sposobnost menjavanja govornih vlog in odgovarjanja na različne teme. Ne gre samo za sodelovanje in odgovarjanje na vprašanja, pozorna sem bila predvsem na njihovo dejavno soustvarjanje dialoga, na jezikovne in nejezikovne prvine, ki služijo vzdrževanju dialoga. Pozorna sem bila na to, kako so zmožni in motivirani sprejeti, vzdrževati in tudi prepuščati govorne vloge, na kakšen način skušajo zapolnjevati vrzeli v sporazumevanju ter kako se znajdejo v napovedanem dialogu.

V teoretskem delu sem predstavila jezikovno zmožnost pri otrocih, osredotočila sem se na starostno obdobje od četrtega do šestega leta. Predstavila sem tudi značilnosti dvosmernega sporazumevanja, govornega diskurza oziroma dialoga. Zanimale so me tudi značilnosti dialoga med otrokom in odraslim. Predstavila sem postopke empirične analize, ki sem jih uporabila pri praktičnem delu diplomskega dela.

V empiričnem delu sem razčlenjevala pogovore s petletniki, pogovore sem posnela. Uporabila sem konverzacijsko analizo glede na posebnosti dialoške konverzacije. Pridobljeno gradivo sem preučevala tudi s stališča kriterijev besedilnosti in tako dobila dodaten vpogled v sporazumevalne zmožnosti petletnikov.

2 RAZVOJ JEZIKOVNE ZMOŽNOSTI

V tem poglavju bom predstavila glavne značilnosti v razvoju otroškega govora, osredotočila pa se bom predvsem na razvoj jezikovne zmožnosti pri petletnikih. Jezikovna zmožnost zajema razumevaje in tvorjenje različnih besedil.

V procesu učenja jezika se otrok ne uči samo skladenjskih in semantičnih pravil, ampak se mora naučiti tudi pravil in strategij govora – kdaj, kje ter kako govoriti. Vsa ta pravila in strategije govora se otrok uči hkrati, z besedili (Kranjc, 1992).

2.1 Jezikovna zmožnost otrok v prvih dveh letih

Marjanovič Umek (1990) navaja, da otrok v prvih mesecih z jekom nakazuje različna razpoloženja, zna se nasmehniti, ob hitrih spremembah se splaši, ponavlja nekaj glasov. Pri petih mesecih se pojavi bebljanje, ponavljanje več glasov, svoje razpoloženje kaže z glasnim smehom. Do enega leta z glasovno igro izgovarja preproste besede, npr. *mama*, *baba*, *dada*. Svojo prvo pomensko besedo večina otrok izgovori med osmim in 15. mesecem.

Po enem letu se pri otroku pojavlja več nerazumljivega žargona, ponavljanja, poimenovanja predmetov in napredek v izgovorjavi. Pri dveh letih pravilno odgovarja na številne ukaze in prepozna od 150 do 300 besed. V tem obdobju je otrok sposoben tvoriti posamezne besede, zaradi omejitev na ravni spoznavnega razvoja pa še ni sposoben tvoriti kombinacij besed v stavčne strukture. Posamezna izgovorjena beseda ima za otroka podoben pomen, kot ima izgovorjeni stavek za odraslega. Posamezni avtorji¹ so take besede s pomenom stavkov imenovali halofraze. Razumevanje halofraz je pogojeno z okoliščinami sporazumevanja (fizično in socialno situacijo) ter intonacijo. V tem obdobju otrok začne sestavljati dvobesedne stavke, ki večinoma vsebujejo samostalnike in glagole² (Marjanovič Umek, 1990).

¹ Marjanovič Umek (1990: 22) navaja raziskavo K. Nelson, v kateri med drugim navaja, da prve besede otrok večinoma zaznamujejo predmete in stvari, ki se same gibljejo, manj pogoste pa so besede, ki označujejo dejavnosti nekoga ali nečesa, besede, ki označujejo medosebne odnose in funkcijske besede. Avtorica (prav tam) omenja tudi študije Greenfilda in Smitha o enobesednem govornem izražanju otrok.

² V prvih stavkih otrok uporablja semantično »vsebinske« besede, izpušča pa nepolnopomenske besede (pomožne glagole, predloge, veznike ...). Tak govor imenujemo telegrafski govor (Marjanovič Umek, 1990: 28).

2.2 Jezikovna zmožnost otrok od drugega do četrtega leta

V obdobju do tretjega leta starosti je od 50 % do 57 % otrokovih besed razumljivih, poskuša izgovarjati nove besede, vendar ubesedenje zaostaja za besednjakom. Besednjak otroka se hitro razvija, razume od 800 do 1.000 besed in odgovarja na različne ukaze, ki vsebujejo besede *na, pod, gor*. Raba žlobudranja se počasi zmanjšuje, pogosto je izpuščanje zadnjega soglasnika. Otroški govor prehaja iz preprostega nizanja besed v prvo in pravo strukturo stavka (Marjanovič Umek, 1990).

»Po razvojni fazi dvobesednega stavka se govor zelo intenzivno razvija v vse smeri: natančno uporabo govornih glasov, različne in sestavljene stavčne strukture, razvoj besednega pomena« (Marjanovič Umek, 1990: 1).

Po tretjem letu je razumljivost povedanega blizu 100 %, otrok uporablja tri do štiri besede v stavkih, pogosta pa je pomanjkljiva izgovorjava soglasnikov l in r. Otrok razume sestavljene stavke, prepozna spol, pridevnike in množino, vendar jo redki uporabljajo. Število vprašalnih stavkov narašča. Otrokov govor se začne torej pospešeno razvijati na pomenski, skladenjski in besedoslovni ravni (Marjanovič Umek, 1990).

2.3 Jezikovna zmožnost od četrtega do šestega leta

V starostnem obdobju od četrtega do šestega leta otrokov besedni zaklad še bogati, kaže se napredek v sporazumevalnih spretnostih in pragmatični rabi govora. Otrokov govor je razumljiv in tekoč. Razvija pa se tudi sposobnost pripovedovanja zgodbe (Marjanovič Umek, Kranjc in Fekonja, 2006).

Otroci so že zmožni tvoriti pravilno strukturirane stavke in jih uporabljati v različnih situacijah. V tem obdobju razvijejo stavčne strukture vprašalnih, nikalnih in sestavljenih³ stavkov (Marjanovič Umek, 1990).

Marjanovič Umek, Kranjc in Fekonja (2006) navajajo: »Potem ko otroci do približno petega oz. šestega leta starosti razvijejo osnovno strukturo govora in torej razumejo večino sporočil, ki jim jih posredujejo odrasli govorci, ter tudi sami pripovedujejo tako, da jih drugi (odrasli,

³ Sestavljeni ali kompleksni stavki vsebujejo več kot en glagol brez upoštevanja pomožnih glagolov (Marjanovič Umek, 1990).

vrstniki) razumejo, se slovnična in besedoslovna raven govora razvijata tudi v obdobju srednjega in poznega otroštva.«

2.3.1 Struktura govora petletnikov

Do petega leta ima otrok že razvito osnovno strukturo govora. Otrok tekoče govori, skladnja je ustrezna, sestavi lahko stavke, ki vsebujejo do šest besed. Besedni zaklad se širi, razume od 2.500 do 3.000 besed in sledi navodilom, ki vsebujejo tri do štiri dejavnosti. V tem obdobju otrok že tvori sestavljene/kompleksne stavke, ki vsebujejo več kot en glagol, kar je povezano z razvojem veznikov. Razvije se zmožnost uporabljanja pomožnih glagolov, s tem pa tudi najvišja stopnja nikalnih stavkov.⁴ Zna tvoriti priredna in vzročna razmerja, več problemov pa ima lahko pri tvorbi časovnih zaporedij. Razume *če*, *zato* in *zakaj*, število vprašalnih stavkov v govoru petletnikov pa začne upadati (Marjanovič Umek, 1990).

2.3.2 Besedni pomen

Otroku je jasen predvsem pomen besed, s katerimi se pogosto srečuje. Obstaja pa nekaj skupin besed, ki so semantično zahtevnejše za prepoznavanje pomena (Marjanovič Umek, 1990):

- Spremenljivke – besede, ki spreminjajo svoj pomen

Pomen teh besed se spreminja glede na govorno situacijo. Npr. beseda *jaz* ima različen pomen glede na to, kdo jo izgovori. Problematično je tudi razumevanje prostorskega pojma v povezavi s pomenskimi razlikami med *ta – tisti* in *tukaj – tam*.

Pragmatika izraze, ki umeščajo izjave v stvarnost, imenuje »*deiktičnost*, 'kazalniki' pa se imenujejo indeksikalni izrazi ali indeksikali« (Verschueren, 2000: 37). Deikti/indeksikali zaznamujejo razsežnosti časa, prostora, družbe in diskurza (Verschueren, 2000).

⁴ Marjanovič Umek v delu *Mišljenje in govor predšolskega otroka* (1990) navaja teorijo Bellugija, ki predpostavlja tri stopnje pri razvoju nikalnih stavkov. Pri najnižji stopnji otrok tvori nikalni stavek z dodajanjem negativnih morfemov na začetek stavka, pri drugi stopnji pa doda element *zakaj ne* pred negativni stavek. Šele v tretji, najvišji fazi je sposoben sestaviti ustrezni nikalni stavek.

- Relacijske besede, ki označujejo odnose

Besede, ki označujejo odnose med dvema predmetoma ali več, se običajno razvijejo v dvojicah besed z nasprotnim pomenom: *veliko – malo, prej – potem, velik – majhen* ... Med relacijske besede spadajo tudi predlogi, ki označujejo prostorske pojme: *v, na, pod, nad* (Marjanovič Umek, 1990).

- Besede, ki označujejo sorodstvene odnose

Čeprav sta besedi *mama* in *oče* eni izmed prvih besed večine otrok, se pomen besed, ki označujejo sorodstvena razmerja pri otrocih razvije veliko kasneje. Otroci postopoma razvijajo pojme, vezane na sorodstveno poimenovanje, začeni z ožjo družino. Popolno razumevanje sorodstvenih odnosov se lahko razvije šele okoli desetega leta ali celo kasneje (Marjanovič Umek, 1990).

2.3.3 Sporazumevalne zmožnosti na ravni petletnikov

Otrok je vedno bolj občutljiv za obliko, pomen in funkcijo stavkov, ki mu omogočajo nadaljevanje pogovora. Zna referirati na pretekle dogodke in usmerjati pogovor vnaprej (Karmiloff in Karmiloff – Smith v Marjanovič Umek in Fekonja, 2004).

Jezikovna zmožnost petletnikov se kaže tudi v obvladanju govornih strategij do določene mere. Uporablja različne načine govora z različnimi govorci, tako da je že pozoren na govorno situacijo (Kranjc, 1992).

Marjanovič Umek, Kranjc in Fekonja (2006) navajajo več raziskovalcev, ki so raziskovali govor otrok z različnimi sogovorci. Avtorici Shatz in Gelman sta v svoji študiji ugotovili, da je štiriletni otrok uporabil dva različna načina opisa igranje glede na to, komu je igračko opisoval – mami ali dvoletnemu otroku.

Pri predšolskem otroku je torej raven sporazumevanja že kar na visoki stopnji. Otrok že zna ločiti načine sporazumevanja v različnih situacijah in z različnimi sogovorci. O sporazumevalnih zmožnostih predšolskega otroka je pisala tudi Marjanovič Umek (1990), sporazumevalne zmožnosti je razvrstila glede na funkcije in uresničitev sporazumevanja v tem obdobju razvoja otrokove sporazumevalne zmožnosti, kar je prikazano v Preglednici 1.

Preglednica 1: Sporazumevalne zmožnosti predšolskega otroka

Vloge sporazumevanja	Odražanje
Vzpostavljanje in ohranjanje odnosov z drugimi	- povpraševanje o idejah in počutju drugih, - skupna opredelitev pravil igre, - iskanje tuje pomoči, - poziv k igri, - delitev vlog in aktivnosti, - organiziranje skupne aktivnosti.
Osebno izražanje	- izražanje lastnih idej, - izražanje lastnih občutkov, - izražanje osebnega okusa, tega, kar je posamezniku všeč ali ne, - razlaga tega, kar posameznik dela.
Iskanje odgovorov na številna vprašanja	- spraševanje o: - tem, čemu služijo posamezne stvari, - vzrokih različnih pojavov, - razlikah in podobnosti med predmeti, - vzrokih za določena vedenja drugih ...
Posredovanje informacij	- poimenovanje stvari, predmetov, - opisovanje predmetov, pojavov, - razlaga pojavov, - ugotavljanje podobnosti, razlik ...

Pripovedovanje o domišljijem svetu, kreativnost	- domišljajske (simbolne) igre, - risanje, slikanje, oblikovanje, - izdelovanje različnih stvari.
---	---

Vir: Marjanovič Umek, 1990: 49.

2.3.4 Pripovedovanje petletnikov

Marjanovič Umek in Fekonja (2004: 323) navajata: »Ne glede na to, ali zgodbo pripoveduje prosto, na osnovi slik ali slikanice, je potrebno pri otrokovem pripovedovanju zgodbe zagotoviti koherentnost, torej logično zgradbo, v kateri so razumljivo predstavljeni dogodki, misli, počutja, ustrezne časovno-vzročne povezave. Zgodba torej temelji na koherentni strukturi.«

Marjanovič Umek in Fekonja (prav tam) nadaljujeta: »Hkrati je za povedano zgodbo nujna ustrezna kohezivnost oz. povezanost, ki se kaže tako, da otroci uporabljajo različna slovnična sredstva, npr. časovne in vzročne veznike ..., s katerimi otroci zagotovijo povezanost besedila, logično razmerje znotraj posameznih vsebin.«

Otroci že pri približno štirih letih razvijejo shemo za konvencionalno pripovedovanje zgodbe. Dogodki v zgodbi si sledijo v logičnem časovnem zaporedju. Prve zgodbe otroka so večinoma bolj opisi in vrste dogodkov, po četrtem letu pa zna otrok v svoji zgodbi že opredeliti problem, vključuje čustvene teme, tudi negativna čustva in misli svojih junakov (Marjanovič Umek in Fekonja, 2004).

2.3.5 Dialog pri petletnikih

»Na ravni pragmatičnosti govora je otrok vključen v dialog in pogovor mnogo prej, kot razvije slovnico svojega jezika« (Karmiloff in Karmiloff – Smith v Marjanovič Umek in Fekonja, 2004).

Govorni diskurz vsebuje različne oblike govornega sporočanja, ena izmed slednjih je tudi dialog. Oblikuje se s pomočjo posebnih razredov jezikovnih znakov, ki vzdržujejo medsebojne stike, kot so vprašanje in odgovor, potrjevanje ter zanikanje, nejezikovni znaki ...

Sogovorci (v našem primeru otroci med seboj ali otroci v pogovoru z odraslim) morajo izoblikovati strategije, s katerimi naredijo pogovor koherenten in konsistenten, kar dosežejo z ustreznim menjavanjem vlog, uvajanjem in razvijanjem tem ter prilagajanjem govora glede na različne govorne položaje (Kranjc, 1999).

»Dialog in pogovor med otroki se zelo intenzivno in postopoma razvijata vse tam do petega, šestega leta otrokove starosti« (Marjanovič Umek in Fekonja, 2009). Vendar pa sta uspešnost in razvitost dialoga odvisni predvsem od govornega položaja in situacije. Avtorici (prav tam) navajata različne avtorje, ki so ugotovili, da otroci najvišjo stopnjo dialoga oziroma medsebojnega sporazumevanja dosežejo v igri.

3 GOVORNO SPORAZUMEVANJE

Ljudje vedno iščemo načine, kako bi drug drugemu posredovali določene informacije. Možnosti za medsebojno interakcijo je veliko, še vedno pa je govor ena izmed temeljnih in bistvenih vrst sporazumevanja med ljudmi.

Stenstroem (1994) ugotavlja, da govorna interakcija poteka takrat, ko govorec govori v pričakovanju, da se bo naslovnik na njegov govor tudi govorno odzval. Odziv lahko izraža odgovor na vprašanje, strinjanje oziroma ugoditev prošnji, potrditev sprejete informacije ... Govorna interakcija spada v kategorijo diskurza, ki vključuje vse jezikovne enote, večje od stavka. Ena izmed vrst govorne interakcije je tudi dialog, pri katerem sodelujeta dve osebi.

Kranjc (1999) navaja, da sta glavni načeli govorne interakcije menjavanje vlog in sodelovanje med govorci. Udeleženci morajo dejavno sodelovati v pogovoru, če želijo, da je sporazumevanje uspešno. Svojo udeležbo pa potrjujejo z jezikovnimi in nejezikovnimi sredstvi.

Besedno sporazumevanje pa je proces, sestavljen iz dejavnikov, ki omogočajo govorno dejanje. Govorec želi prenesti neko sporočilo do naslovnika. Če želi, da bo sporočilo naslovniku razumljivo, mora biti smiselno glede na kontekst, na katerega se to sporočilo nanaša. Med udeležencema govora pa morajo obstajati tudi stik, fizični kanal in psihološka povezava, ki jima omogočajo, da sporazumevanje vzpostavljata ter ohranjata (Jakobson, 1989).

Sporazumevalni kontekst je podrobno opisal tudi Verschueren (2000). Predstavil je sestavine sporazumevalnega procesa. Osrednji vlogi v sporazumevanju zavzemata izjavitelj in interpret, saj brez njunega delovanja jezikovne rabe sploh ne bi bilo. »Izjavitelj in interpret pri svojem izbiranju 'aktivirata' vidike fizične, socialne in mentalne stvarnosti« (Verschueren, 2000: 132). Mentalni svet je sestavljen iz mentalnih stanj in razsežnosti. Verschueren (2000: 135) navaja, da so to verjetja, v katerih »je zasidrano verbalno vedenje in ki so sporočene implicitno«. Jezikovne izbire so pogojene z mentalnim stanjem interpretov. »Mentalni svet, aktiviran v jezikovni rabi, vsebuje *kognitivne* in *emotivne* elemente« (Verschueren, 2000: 135). S spoznavnimi elementi interpretiramo socialno interakcijo, čustveni elementi pa izražajo naš afekt in udeležnost. Ko je mentalni svet uresničen v jezikovni rabi, ti elementi povezujejo mentalni in socialni svet sporazumevalnega konteksta.

Socialni dejavniki so vezani na socialne situacije ali ustanove (Verschueren, 2000: 136): »V teh situacijah in institucijah so številne jezikovne izbire odvisne od razmerij *odvisnosti* in *avtoritete* oziroma *moči* in *solidarnosti* ne le med izjaviteljem in interpretom, temveč tudi med izjaviteljem in/ali interpretom in katero koli tretjo stranko, ki je del diskurzivne topike ali pa je kako drugače vpletena.«

Fizični svet sestavljata časovna in prostorska referenca. Verschueren (2000: 143) navaja, da je pri časovni referenci »koristno razločevati med časom dogodka, časom izjave in časom reference«. Prostorski koncepti ne izražajo samo prostorskih povezav, ampak tudi izkustvena področja (*človeška bližina, visoke cene ...*). »Prostorska referenca je navadno povezana s stališčem, ki je lahko bodisi izjaviteljev prostor ali pa referenčni prostor« (Verschueren, 2000: 147).

Govorec mora biti ves čas pozoren na potek govornega dejanja, sproti mora prilagajati svojo govorno strategijo. Upoštevati mora predvsem sogovorca, okoliščine sporazumevanja in značilnosti diskurza. Govorno dejanje mora biti koherentno in kohezivno povezano. De Beaugrande in Dressler (1992) govorita o sedmih kriterijih besedilnosti, ki zagotavljajo, da je besedilo sporazumevalno.

- Prvi kriterij besedilnosti je kohezija, »način, kako so sestavine površinskega besedila, se pravi besede, kot jih dejansko slišimo ali vidimo, znotraj niza med seboj povezane« (de Beaugrande in Dressler, 1992: 12). V nadaljevanju avtorja (prav tam) pojasnjujeta, da kohezija temelji na slovničnih odvisnostih, ki so glavni signali za razbijanje pomenov in jezikovnih rab. Slovnična sredstva kohezije so prvine, ki delajo besedilo stabilno ter gospodarno: ponovna in delna ponovna pojavitev, zaobljike, elipsa, glagolski čas in vid, paralelizem členov, parafraza, členitev po aktualnosti, paralelizem, intonacija in junkcija. Površina sama po sebi ne določa smisla besedila, za učinkovito sporazumevanje je potrebna še interakcija med kohezijo in ostalimi kriteriji besedilnosti (de Beaugrande in Dressler, 1992).

- Drugi kriterij je koherenca, ki pomeni »načine, na katere so komponente besedilnega sveta, tj. konstelacija pojmov in relacij, na katerih temelji površinsko besedilo, medsebojno dostopne in relevantne« (de Beaugrande in Dressler, 1992: 13). Koherenca ni toliko značilnost samih besedil, temveč prej rezultat miselnih procesov besedilnih uporabnikov. Dodajanje svojega lastnega znanja z namenom, da bi besedilni svet povezali, imenujemo inferiranje. Smisel še ne izhaja iz besedila samega, temveč iz interakcije med vedenjem,

predstavljenim v besedilu, in shranjenim vedenjem o svetu posameznega uporabnika jezika. Kohezija in koherenca sta besedilno usmerjena pojma, ostali kriteriji pa so usmerjeni k uporabniku (de Beaugrande in Dressler, 1992).

- Tretji kriterij je namernost, ki se nanaša na hotenje tvorca besedila, naj ponujeno jezikovno gradivo predstavlja koherentno in kohezivno besedilo, ki bo služilo za uresničitev tvorčevih namer (dosego načrtovanega cilja). Uporabniki besedila običajno kažejo določeno toleranco do izdelkov, ki zaradi težkih razmer, v katerih so nastali, niso dosegli koherence in kohezije, posebno pri sproščenem pogovoru (de Beaugrande in Dressler, 1992).

- Četrti kriterij je sprejemljivost, »pripravljenost sprejemnika besedila, da v danem nizu pojavitev vidi kohezivno in koherentno besedilo, ki je zanj koristno ali relevantno« (de Beaugrande in Dressler, 1992: 12). Ta pripravljenost je odvisna od dejavnikov, kot so tip besedila, socialno ali kulturno okolje in zaželenost ciljev. S pomočjo dodajanja lastnega vedenja, govorci kažejo, da je sporazumevanje zanje sprejemljivo. Tvorci se pogosto zanašajo na sprejemnikovo pripravljenost, da bo besedilu priznal sprejemljivost, in ponujajo besedila, ki bi bila razumljiva (de Beaugrande in Dressler, 1992).

- Peti kriterij besedilnosti je informativnost, pri tem kriteriju je mišljena količina pričakovanosti oz. nepričakovanosti. Gre za sestavine, ki so sprejemniku poznane ali nepoznane. Sporočila z visoko informativnostjo je težje obdelati od sporočil z manjšo informativnostjo. Zelo nizka informativnost deluje moteče, saj zbuja zdolgočasnost in lahko celo povzroči prekinitev govornega dejanja (de Beaugrande in Dressler, 1992).

- Šesti kriterij besedilnosti je situacijskost. Tu so zajeti dejavniki, ki napravijo besedilo relevantno glede na sporazumevalno situacijo. Smisel in rabo besedila določa situacija (de Beaugrande in Dressler, 1992).

- Sedmi kriterij je medbesedilnost. Tvorci besedil uporabljajo dano besedilo s predznanjem o predhodno usvojenih besedilih (de Beaugrande in Dressler, 1992).

3.1 Govor med otroki in odraslimi

Govorna interakcija lahko poteka med udeleženci iste starostne skupine ali različnih starostnih skupin. V primeru, da gre za dialog med otroki in odraslimi, ima tako govorno dejanje

nekatero značilnosti, ki jih bom predstavila v nadaljevanju. Treba je upoštevati značilnosti oziroma predpostavke o naslovniku in informacijah, ki jih želimo v dialogu pridobiti.

Pri dialogu med otrokom in odraslim sta lahko moderatorja govora oba udeleženca. V primeru, ko je moderator odrasla oseba, se ta lahko zavestno odloča za različne načine, kako bo vodil pogovor, razreševal nesporazume in prekinitve tako, da bo dosegel svoj sporazumevalni cilj.

Pri sodelovanju v govornem dejanju vsak izmed udeležencev nastopa v eni izmed vlog, lahko je v vlogi sporočevalca ali naslovnika. Pri dialogu se te vloge nenehno menjavajo, zato morata biti udeleženca osredotočena drug na drugega, upoštevati morata sporazumevalne okoliščine, da lahko dialog poteka nemoteno. Odrasli imajo več izkušenj, zato lažje usmerjajo potek govornega dejanja, vendar morajo pri tem upoštevati, da se njihovo jezikovno vedenje in vedenje o zunajjezikovni stvarnosti razlikuje od otrokovega ter da se je temu treba prilagoditi.

Po modelu idealnega pogovora je vsak pogovor sestavljen iz začetka, jedra/poteka in zaključka. Vendar pa je govor nepredvidljiva interakcija, zato velikokrat prihaja do nesporazumov, ki jih je treba prepoznati in razrešiti z različnimi strategijami (Kranjc, 1999).

Pomembno je, da sta sogovorca pripravljena na govorno dejanje in da že takoj na začetku ne pride do zastoja. Pobudnik govornega dejanja mora vsaj delno seznaniti sogovorca s svojimi nameni, da je slednji pripravljen sodelovati. Pri pogovoru z otrokom je treba biti pozoren na jezikovna in nejezikovna sredstva, ki se medsebojno dopolnjujejo pri tvorjenju govornega dejanja.

Za potek pogovora je pomembno, kako govorec uvaja novo temo. Po mnenju Keenana in Schieffelina mora govorec slediti štirim korakom (Foster, 1992: 64 v Kranjc, 1999: 63):

1. »Govorec si mora zagotoviti pozornost poslušalca.
2. Govorec mora jasno artikulirati svoj izrek.
3. Govorec mora poslušalcu zagotoviti dovolj informacij, da ta lahko identificira predmet, vključen v temo pogovora.
4. Govorec mora poslušalcu zagotoviti dovolj informacij, da ta lahko rekonstruira pomenske odnose med referenti v temi pogovora.«

S kombiniranjem jezikovnih in nejezikovnih znakov lahko govorec uspešno začne govorno dejanje. V primeru, da si govorec ne zagotovi pozornosti poslušalca, sporazumevanje ne bo

uspešno. Če poslušalec jasno pokaže, da ga pogovor ne zanima ali da nečesa ne razume, lahko govorec spremeni svojo govorno strategijo že na začetku in tako skuša prepričati sogovornika v nadaljnje sodelovanje. »Na sogovorca vpliva skozi informacijo ali s prepričevanjem« (Kranjc, 1999: 63).

3.2 Menjavanje vlog

V sporazumevalnem procesu udeleženci prevzemajo različne vloge (vlogo sporočevalca, naslovnika ...). V primeru dvosmernega sporazumevanja se te vloge menjavajo. Vsak govorec ima določeno vlogo že na začetku poteka govornega dejanja, med potekom govornega dejanja pa se vloge menjavajo. Problemi lahko nastajajo med prehajanjem iz ene vloge v drugo oziroma pri menjavanju vlog. Kranjc (1999: 68) navaja, da je menjavanje vlog »sestavljeno iz treh osnovnih strategij, in sicer pridobivanja vloge, zadrževanja vloge in odstopanja vloge«.

Da bi bili prehodi čim krajši in čim bolj gladki, je pomembno, da molk znotraj govornega dejanja traja čim manj časa. Govorec lahko izbere naslednjega govorca oziroma prepušča vlogo govorca drugemu z jezikovnimi ali nejezikovnimi znaki. Če ni odziva, lahko govorec sam nadaljuje govorno dejanje ali pa preneha govoriti in tako nastane praznina v govornem dejanju oziroma molk. Molk označuje možnosti prehoda med govorci (Kranjc, 1999).

Druga značilnost, ki se pogosto pojavlja v govorjenem diskurzu, je simultani govor, ko govorita hkrati dva govorca ali več govorcev. Po Foxovi (Kranjc, 1999: 67) obstajata dve vrsti simultanege prekrivanja: tekmovalno in netekmovalno. Kadar gre za prekrivanje na koncu ene in začetku druge govorjene enote, gre za netekmovalno prekrivanje. Sogovorec tako prepozna možnost prehoda v drugo vlogo in jo začne malo pred koncem govornega dejanja sogovorca. Sem sodijo tudi nejezikovna sredstva, ki spremljajo govorno dejanje sogovorca. Pri tekmovalnem prekrivanju pa prihaja do poseganja v pravila sistema menjavanja vlog. Govorec začne svojo vlogo, še preden lahko prepozna mesto možnega prehoda. Za tekmovalno prekrivanje so značilni višja tonska višina, počasnejši tempo govora, podaljšani samoglasniki in večja glasnost govora (Kranjc, 1999).

3.3 Strategije pri menjavanju vlog

Kranjc (1999: 68) navaja, da je menjavanje vlog sestavljeno iz treh osnovnih strategij:

- pridobivanja vloge;
- vzdrževanja vloge;
- odstopanja vloge.

Sem spadata tudi povratna informacija in vključevanje sogovorcev, s čimer se krepijo medsebojni odnosi med govorcem in poslušalcem.

Vendar pa prehodi med kategorijami niso vedno preprosti, prihaja namreč do prekrivanja vlog, prekinitve miselnega toka, molka in ostalih motenj pri govornem sporazumevanju (Kranjc, 1999).

Poleg osnovnih so v sporazumevanju prisotne tudi spremljevalne strategije (Kranjc, 1999):

- organiziranje: načini, kako govorec postavlja okvire diskurza glede na govorni položaj; strategija v formalnem položaju se npr. razlikuje od tiste v neformalnem položaju;
- modificiranje izrečenega: načini, kako govorec preoblikuje izrečeno, da se izogne preveliki neposrednosti. Govorec lahko svoje prvotno govorno dejanje razširi z dodatnimi informacijami ali iskanjem ustrežnejšega izraza;
- družbene razsežnosti.

3.4 Mejna področja dialoga – začetek in konec

Weinrich (2004) opredeljuje mejna področja dialoga. Za uspešen dialog morajo biti uresničeni določeni pogoji. Prvi pogoj je, da obstajata vsaj dve osebi z istim ciljem – sodelovati v dialogu. Dialog je lahko organiziran s pomočjo različnih oblik in sredstev izražanja, še posebej na mejnih področjih – na začetku in koncu. Jezikovno in nejezikovno se dialog začne s pozdravom in nagovorom, ki se največkrat pojavita vzajemno. Obojestranski pozdrav je znak, da sta udeleženca pripravljena na dialog. Nagovor je eden izmed prvih znakov formulacije dialoga. Če govorec že v nagovoru uporabi vikanje, se lahko sklepa, da bo dialog formalen, v primeru tikanja gre za bolj sproščen, neformalen dialog. V tem primeru govorec poslušalca največkrat nagovarja z imenom. Po določenem času pa se mora dialog tudi končati. Vljudno je, da se izognemo hitremu zaključku dialoga, pospremljen naj bo z jezikovnimi in nejezikovnimi sredstvi, in sicer z opazno spremembo pogleda, spremenjeno intonacijo (Weinrich, 2004).

3.5 Signali tvorcev besedila

Posamezni prispevki, ki gradijo dialog, so pospremljeni s signali tvorcev besedila. Signali govorca so izražanja, ki se nanašajo na njegovo vlogo. Pri tem ima med njegovim govorjenjem sogovorec vlogo poslušalca. Poleg nebesednih odzivov na prispevke dialoga govorca poslušalčevi signali dajejo neko povratno informacijo. S temi signali da govorce vedeti, ali je zadovoljen z razdelitvami vlog v dialogu in zaznavanjem govorčevih signalov. Signali govorca se razlikujejo po tem, ali govorec obdrži vlogo ali jo preda poslušalcu. Razlikujemo med nadaljevalnimi in končnimi signali (Weinrich, 2004).

3.5.1 Nadaljevalni signali

Pojavijo se, ko govorec pri svojem govoru zaide v težave formuliranja ali če želi preprečiti, da bi poslušalec prevzel govor. Govorec jih uporablja za ohranjanje toka pripovedovanja in za ohranjanje svoje vloge. V primeru, ko pride do prekinitve ali zaustavitve govora, lahko uporabi izraze, kot so *menim*, *mislím*, *zdi se mi* ... To so neke vrste vsiljeni izrazi ali mašila, ki dajejo govorce čas in možnost, da po krajši prekinitvi nadaljuje svoj govor. Lahko so prilagojeni poslušalcu, obenem pa služijo temu, da se zanimanje poslušalca ohrani ali aktivira. Taki signali so posebej izgovorjeni z dvignjeno intonacijo: *Razumeš?*, *Ali veš?*, *Vidiš?*. Kljub povišani intonaciji to niso vprašanja, saj govorec ne pričakuje povratne informacije. Da govorec reši težave pri formuliranju in iskanju besed, si pomaga predvsem z izražanjem glasov različnega razpona, ki se izražajo pri jezikovnem govoru kot polglasniki. Imenujejo se premori in signalizirajo poslušalcu, da govorec kljub premoru želi obdržati vlogo govorca. Iskanje besed pa lahko formulira bolj jasno z izrazi, kot so: *Kaj naj rečem*, *Kako se naj izrazim*, *Kaj jaz vem* ... Ti izrazi mu omogočijo, da lahko nadaljuje svoj govor (Weinrich, 2004).

3.5.2 Končni signali

Najenostavnejši signal, ki nakazuje konec dela dialoga, je padajoča intonacija s pavzo, ki ni zapolnjena. Tudi vsebinsko se lahko pripravljenost, da se vloga govorca zaključi, izrazi s signali, ki dajejo vedeti, da ni več informacij, ki bi jih rad delil. Taki signali so npr.: *in tako*, *ali tako naprej*, *in tako dalje*. V povezavi s padajočo intonacijo so govorčevi izrazi očitni

signali, da želi predati pravico govora poslušalcu. Ta je lahko spodbujen z besedami, naj prevzame pravico v govoru, kar se jasno vidi s signali, povezanimi z rastočo intonacijo: *Jasno?*, *Ali ne?*, *Se ti ne zdi?*, *Kaj misliš?*, *Razumeš?* Tudi tukaj kljub povišani intonaciji ti izrazi niso mišljeni kot vprašanja, ampak gre za iskanje potrditve in služijo temu, da bi poslušalec prevzel vlogo govorca (Weinrich, 2004).

3.5.3 Signali poslušalca

Signali poslušalca preidejo po kanalih do govorca. Odvisni so od tega, ali se z njimi poveže zahteva za prevzem govora. Če te zahteve ni, poslušalec podpira govorca v njegovi vlogi, kar pa ne pomeni nujno vsebinskega strinjanja z njegovimi pogledi. Druga vrsta so signali, s katerimi izraža, da želi prevzeti vlogo govorca (Weinrich, 2004):

- podpirajoči signali: so signali poslušalca za podpiranje govorca v njegovi vlogi; so konzontančni, vokalni in ustno-nosnični: *hm*, *mhm*, *aha* ...; signali poslušalca dajo govorce vedeti, da je še pozoren na dialog in da lahko nadaljuje z govorom;
- signali za prevzem govora: če hoče poslušalec prevzeti govorno vlogo, posebej če se ne strinja z govorcem, bo vlogo načeloma prevzel postopoma; vendar je, če se prevzame vlogo govorca z govornimi signali – nebesednimi signali (npr. s privzdignjeno roko); z besednimi jezikovnimi znaki pa gre za bolj jasno prevzemanje vloge: *poslušaj*, *glej*, *pazi*, *oprostite*, *da vas prekinjam*, *lahko mogoče rečem temu* ...

3.5.4 Kontaktni signali

Kontaktni signali ne služijo neposredno menjavanju vlog, ampak se navezujejo na kontakt s partnerjem oziroma kažejo osredotočenost na sogovorca. Od ostalih signalov se razlikujejo po tem, da ne morejo biti odgovor na vprašanje. Običajno se pojavljajo na sredini izreka govorca. Kontaktni členki se navezujejo na določeno situacijo, pogosto sodelujejo z dialožnimi členki in so najpomembnejši posredniki stališča pričakovanj ter različnih konotacij. Gre za navezovanje na potek dialoga. So pomembni za vodenje dialoga in različno intonirani glede na svoje mesto v dialogu oziroma glede na to, kaj izražajo. Na začetku dialoga lahko izražajo strinjanje z razdelitvami vlog, med dialogom pa lahko izražajo pričakovanje, presenečenje ob nepričakovani vsebini dialoga, strinjanje ali nasprotovanje (Weinrich, 2004).

Weinrich (2004) navaja naslednje primere:

- *torej*: v poudarjeni obliki označi menjavo govorca; uporablja se na prehodnih delih, ko želi govorec izraziti mnenje, ga posebej poudariti ali pa izpostaviti razlog proti;
- *dobro, lepo*: izražata delno strinjanje z delom dialoga; lahko pa sta v povezavi s protiargumentom mašili in nakazujeta prevzem vloge govorca;
- *ne*: izraža neko prepoved ali zavrnitev, nestrinjanje s predhodno izjavo.

Medmeti

Medmeti so jezikovni znaki, ki so vezani na posamezno jezikovno situacijo. Lahko vsebujejo leksikalne elemente, sicer pa imajo kolikor toliko ustaljene povezave glasov, ki sicer nimajo pomena. Govorec se nanaša na poslušalca, pri poslušalcu želi vzpodbuditi odziv, da bo nekaj naredil ali pokazal in s tem izkazal svojo udeležnost pri pogovoru. Medmeti so lahko situacijski, ekspresivni (povezani s čustvenim stanjem sogovorcev) in posnemovalni.

3.6 Potrjevanje in zavrnitev – afirmacija in negacija

Vsako izražanje pri dialogu vzbuja pri poslušalcu določena pričakovanja, ki spremljajo besedilno izjavo. Za pravilno razumevanje besedila je pomembno, da se pričakovanja ujemajo, potrdijo ali zavrnejo. To se zgodi z jezikovnimi znaki potrjevanja in negacije, ki odločajo o pravilnosti pričakovanja. Lahko so izraženi z leksikalnimi, morfološkimi ali skladenjskimi sredstvi (Weinrich, 2004):

- leksikalna sredstva se lahko izrazijo z glagoloma *sprejeti*, *zavrniti*; proces temelji na predvidevanju dejanja, veljavnost pričakovanja pa je s tem potrjena ali zavrnjena;
- morfološka sredstva: oblikovanje besed se izraža z afirmacijo ali negacijo, tudi s predponami, npr. *kriv* – *nedolžen*;
- skladenjska sredstva so najpomembnejša za izražanje stopnjo potrditve ali zavrnitve.

Primer: izražanje z morfemoma *ja* in *ne*. *Je obtoženi kriv? Ja. Ne.* Gre za neposredno posredovanje informacije in izražanje potrditve ali zavrnitve. V primeru dvojne negacije pa lahko govorec izrazi obratno mnenje, torej potrditev. Uporaba dvojne negacije je vezana na

besedilne okoliščine, v čustvenem govoru pa ima lahko vrednost dodatno potrjene zavrnitve, torej se izraža stopnjevanje.

3.6.1 Oblike potrditve

Pri govornih izražanjih so največkrat prisotna že vnaprej razvita pričakovanja udeležencev, tako da njihovo ujemanje ne rabi potrditve. Odgovor na dano vprašanje je lahko členek *ja* oziroma *ne*. Sogovorec tako ne potrebuje dodatnih pojasnil (Weinrich, 2004).

3.6.2 Oblike zavrnitve

Zavrnitev obstoječe pričakovanje zavrne in ga s tem onemogoči. Ko se pričakovanje zaustavi, se jezikovno dejanje usmeri v drugo smer, odprto je za nove pomene in trditve. Pri enostavni zavrnitvi z besedo *ne* se morfem ne nanaša na to, katera pričakovanja bodo zaustavljena, ampak mora poslušalec to informacijo razbrati iz konteksta. Pri posebnih negacijah pa morfemi zaustavitve, npr. *nikoli*, *nikjer*, vsebujejo dodatne pomenske značilnosti, s katerimi lahko poslušalec razbere natančnejše signale na področju delovanja zaustavitve pričakovanj (Weinrich, 2004).

3.6.3 Vprašanje in odgovor

V dialogu se ves čas izmenjujejo informacije in s tem sčasoma pride do ravnovesja med partnerjema v dialogu. To ravnovesje se pospeši s tem, da govorec poslušalca neposredno usmerja na pomanjkanje določenih informacij in ga z vprašanji v različnih oblikah prosi za zapolnitev teh vrzeli. Če poslušalec sam prevzame vlogo govorca in dodatne informacije izda, je na vprašanje odgovorjeno. Vprašanja in odgovori so največkrat izjave v paru med sogovorci v dialogu. Vendar pa je pomembno dejstvo, da v diskurz ne moremo vstopati brez nekega predznaka. Vprašanja so pomembna jezikovna sredstva v vseh procesih učenja, v katerih obstaja neka vrzel, ki jo je treba zapolniti. Na jezikovno postavljena vprašanja se lahko odgovori tudi nebesedno, recimo s kimanjem ali odkimavanjem, skomigom ramen, dvignjenimi obrvmi. Naraščajoča intonacija ponavadi kaže na vprašanje, padajoča pa odgovor, razen če obstajajo drugi kazalniki, ki temu ugovarjajo. Vsa vprašanja niso

zadovoljivo odgovorjena, nekateri odgovori se izogibajo enoumnosti ali zaradi drugih razlogov ne podajo odgovora. Včasih je že vprašanje napačno postavljeno in zato lahko sogovorec namesto odgovora postavi novo vprašanje. Ko dobi pojasnilo, lahko tudi sam odgovori na prvotno vprašanje (Weinrich, 2004).

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Namen empiričnega dela raziskovalne naloge je ugotoviti zmožnost sodelovanja petletnikov v pogovoru oziroma ugotoviti, kako zmožni so soustvarjati in dejavno tvoriti pogovor o določeni temi.

4.2 Raziskovalna vprašanja oziroma hipoteze

1. Petletniki so zmožni sodelovati v neformalnih pogovorih.
2. Otroci pri petih letih starosti so sposobni dejavno soustvarjati govorno dejanje do določene mere.
3. Petletniki znajo uporabljati jezikovne in nejezikovne znake ter signale pri govorjenem sporazumevanju.
4. Petletniki lažje dejavno sodelujejo pri temah, ki so povezane z njihovim vsakdanjim življenjem, pri temah, ki zahtevajo več razmisleka in lastna prepričanja, pa imajo več težav.
5. Deklice imajo bolj razvito stopnjo sporazumevanja kot dečki in so dejavnejše pri pogovorih.

4.3 Metoda

Za zbiranje podatkov sem uporabila etnografsko metodo zbiranja podatkov, in sicer vodeni intervju. Pogovore sem posnela in prepisala, pridobljene podatke pa preučevala s konverzacijsko analizo.

4.4 Gradivo

Posnela in transkribirala sem 15 pogovorov s petletniki na govornem območju Dolenjske.

5 METODOLOGIJA

5.1 Raziskovalna metoda

Za osnovno raziskovalno metodo sem uporabila študijo primera. Starman (2013) v svojem članku navaja definicije različnih avtorjev, ki so se ukvarjali z analiziranjem študije primera, ki je splošen izraz za raziskovanje posameznika, skupine ali pojava. Je celovit opis posameznega primera in njegove analize, s katero podrobno opišemo in analiziramo osebe vsako zase, skupino oseb, ustanove oziroma neki problem, proces, pojav ali dogodek v posamezni ustanovi itn. V diplomskem delu sem opisala ter analizirala skupino 15 petletnikov.

Za obdelavo podatkov sem uporabila konverzacijsko analizo, ki sem jo v nadaljevanju povzela iz dela Kranjc (1999). Za to vrsto analize sem se odločila, ker so me zanimala predvsem pragmatične zmožnosti petletnikov, ne pa opis slovničnih struktur oziroma otrokove slovnične zmožnosti pri petih letih. Analizo sem prilagodila glede na zbrano gradivo.

5.2 Zbiranje podatkov

Uporabila sem etnografsko metodo zbiranja gradiva. Podatke sem zbiral s snemanjem dialogov s 15 petletniki. Predhodno sem opravila dialog s svojim sinom, da sem pridobila koristne informacije o tem, kaj bi lahko povzročilo motnje v pogovorih, kateri so morebitni moteči dejavniki in kakšni popravki so potrebni pri vnaprej postavljenem vprašalniku. Vsak dialog sem izvedla individualno v neformalnem, domačem okolju otrok. Za tak pristop sem se odločila, ker sem sklepala, da bodo otroci v domačem okolju bolj sproščeni in bodo lažje sodelovali v pogovorih, pa tudi zato, ker sem predvidevala, da je v domačem okolju manj motečih dejavnikov, ki bi vplivali na potek dialogov. Otroci so bili predhodno seznanjeni z mojim prihodom in dejstvom, da bom z njimi opravila pogovor. Predstavila sem se in jim povedala, da imam zanje nekaj vprašanj ter da bom pogovore posnela brez prisotnosti njihovih staršev.

Predstavila sem jim diktafon in jim dovolila, da si ga ogledajo, zato da med snemanjem diktafon ni bil moteč dejavnik. Z otroki sem preživela nekaj časa, da so se navadili na mojo bližino in niso bili sramežljivi. Večina otrok me pozna iz vrtca, ki ga obiskuje moj sin, tako

sem lažje pristopila k njim. Za snemanje dialogov z otroki in transkripcijo sem pridobila soglasja njihovih staršev.

5.3 Opazovana skupina

Za empirični del diplomske naloge sem opravila dialoge s 15 petletniki oziroma otroki, rojenimi v letu 2011, ki prebivajo na območju Dolenjske. Za to starost otrok sem se odločila, ker je govor pri petletnikih že precej dobro razvit, imajo sorazmerno bogat besedni zaklad, prepoznavajo različne kontekste in imajo do določene mere razvite sporazumevalne zmožnosti. Pri raziskavi je sodelovalo sedem deklic in osem fantkov, ena izmed deklic je dialog zavrnila. Preden sem se lotila pogovorov z ostalimi otroki, sem opravila poskusni dialog s svojim sinom.

5.4 Vprašalnik

Pred začetkom empiričnega dela sem sestavila okvirna vprašanja za pogovore s petletniki. Pogovore sem začela tako, da sem se jim predstavila in jih vprašala, ali so pripravljeni odgovoriti na nekaj vprašanj. Za temeljna vprašanja sem izbrala štiri teme: vrtec oziroma dan v vrtcu, najljubša igra/igrača, knjige in sanje. Za tak izbor tem sem se odločila, ker sem želela spoznati razliko, kako otroci odgovarjajo na vprašanja, povezana s temami iz vsakdanjega življenja (dan v vrtcu, igra, najljubša knjiga), in med odgovori na vprašanja, ki zahtevajo več razmišljanja (zakaj se jim zdi pomembno, da ljudje beremo, kaj bi storili, če bi nastopali v svoji najljubši knjigi, sanje). Preden sem se lotila spraševanja otrok iz raziskovalne skupine, sem dialog poskusno opravila s svojim sinom, ki je tudi petletnik. Tako sem dobila povratno informacijo, kako moram vprašalnik spremeniti, da dobim boljše rezultate, kaj moram dodati in kaj izpustiti. Prvotni vprašalnik sem zastavila preveč ohlapno, med samimi dialogi sem ugotovila, da je bolje, če otroke sprašujem o vrtcu na splošno, ne toliko o enem samem dnevu. Vprašanja sem sproti prilagajala glede na potek posameznega dialoga. Pri zadnjem vprašanju sem jim neposredno ponudila, da prevzamejo vlogo spraševalca, tako da sem jih vprašala, ali imajo tudi oni kakšno vprašanje zame. Pogovore sem zaključila z zahvalo za sodelovanje.

5.5 Konverzacijska analiza

Zaradi lažjega razumevanja rezultatov, predstavljenih v naslednjem poglavju, bom predstavila konverzacijsko analizo oziroma njene temeljne točke, na katere sem se opirala pri raziskavi. Povzela sem jo po knjigi avtorice Kranjc (1999).

S konverzacijsko analizo lahko preučujemo razvoj strategij, ki jih govorci uporabljajo pri tvorjenju diskurza. Posveča se prvinam, ki so bistvene pri razvoju govora, diskurz torej obravnava kot proces, v katerem sodelujeta dve osebi ali več (Kranjc, 1999).

Opis govorne interakcije je Kranjc (1999) povzela po lingvistki Stenstroem, ki je diskurz razdelila na pet hierarhičnih ravni:

- transakcijo;
- izmenjavo;
- vlogo;
- korak;
- dejanje.

Najnižja raven so dejanja. Ta signalizirajo, kaj želi govorec sporočiti, razdeljena pa so v tri kategorije (Kranjc, 1999):

- primarna dejanja, ki lahko sama uresničijo korak. To so štiri osnovne oblike sporočanja: trditev (obvestilo), vprašanje, ukaz in želja. Razširjeni seznam primarnih vprašanj vsebuje potrdilo, pritrditev, strinjanje, alarm/poziv za poslušalčevo pozornost, odgovor, opravičilo, sredstvo za zaključevanje pogovora, ustavitev, zaključevalec, potrdilo, nestrinjanje, vrednotenje, pozdrav, obvestilo, vabilo, ugovor, ponudbo, mnenje, dvom, vprašanje, razburjenje, zavrnitev, odgovor na trditev, zahtevo, odgovor na opravičilo, trditev, predlog, zahvalo;
- sekundarna dejanja služijo za navodila oziroma pojasnjujejo izrek primarnega dejanja, ki mu sledijo opora, poudarjalec, razširjevalec, zagovarjanje, metakomentar/komentar govora, predhodnik – izreče se pred primarnim dejanjem in daje informacije ter predgovor, ki uvaja primarno dejanje. Od primarnih dejanj jih pogosto ločimo po njihovih mestih v besedilu;
- komplementarna dejanja niso definirana samo glede na svoje mesto v besedilu, ampak tudi glede na način izgovorjave. Mednje sodijo: pozivanje, ojačevalec, mašilo, okvir, zapreka, monitor, zavlačevanje, štarter, dojemanje.

Korak zajema vse postopke v vlogi, ki služijo govorniku za začetek, vzdrževanje ali zaključek izmenjave. Kranjc (1999) navaja naslednje tipe korakov:

- poziv, s katerim govorec priteguje poslušalčevo pozornost;
- žarišče, s katerim govorec uvaja novo;
- novo, s katerim govorec vzdržuje izmenjavo;
- vzdrževanje izmenjave;
- odgovor, s katerim govorec nadaljuje ali zaključi izmenjavo;
- ponovno odpiranje, s katerim govorec prekliče ali odloži zaključek izmenjave;
- nadaljevanje, s katerim se izmenjava zaključi;
- povratni kanal, ki kaže poslušalčevo pozornost.

Vloga je vse, kar opravlja udeleženec v govornem dejanju, da to dejanje lahko poteka, vsa jezikovna in nejezikovna sredstva, ki jih udeleženci uporabljajo pri sporazumevalnem procesu (Kranjc, 1999).

Kranjc (1999) navaja, da so izmenjave lahko preproste ali zapletene. Najpreprostejša izmenjava pri obvestilnem tipu je sestavljena iz dveh vlog: uvajanja in odgovora. Pri vprašalnem tipu pa je najpreprostejša izmenjava sestavljena iz treh vlog: uvajanja, odgovora in zaključka izmenjave. Vloge si v posameznih izmenjavah sledijo na različne načine, značilna vzorca pri obvestilnem tipu sta razvijajoči in verižni vzorec.

Pri verižnem vzorcu si trditve sledijo (Kranjc, 1999: 72):

A: T1

B: O1

A: T2

B: O2

(A in B sta govornika, T pomeni trditev, O pa odgovor.)

Pri razvijajočem vzorcu (prav tam) govorec razvija eno trditev, ki pa je prekinjena s potrdili sogovornika, da sledi govornemu toku. Govorec in poslušalec se izmenjujeta, nihče od njiju ni v podrejeni vlogi.

A: T1

B: P

A: T1

B: P

A: T1

(A in B sta govorca, T pomeni trditev, P pa potrditev.)

Kranjc (1999: 73) navaja, da je pri vprašanju vzorcev izmenjave več: verižni, oklepajoči, mešani in eliptični mešani vzorec.

Pri verižnem vzorcu govorec A začne prvo izmenjavo in nadaljuje z uvajanjem nove:

A: V1

B: O1

A: V2

B: O2

Pri oklepajočem vzorcu se v prvo izmenjavo vključi druga. Prva izmenjava se lahko zaključi šele po časovnem zastoju, torej ko je zaključena druga izmenjava.

A: V1

B: V2

A: O2

B: O1

Pri mešanem vzorcu se govorca izmenjujeta v vpeljevanju izmenjav:

A: V1

B: O1 + V2

A: O2

Pri eliptičnem mešanem vzorcu ostane vprašanje prve izmenjave neodgovorjeno oziroma ga je možno implicitno izpeljati iz sogovorčevega uvajanja nove izmenjave.

A: V1

B: (O1) V2

A: O2

(A in B sta govorca, V pomeni vprašanje, O pa odgovor.)

Pri raziskovalnem delu sem konverzacijsko analizo uporabljala glede na značilnosti dvosmernega sporazumevanja.

6 REZULTATI IN INTERPRETACIJA

Analize pridobljenih podatkov sem se lotila sistematično glede na značilnosti govorjenega diskurza oziroma natančneje dialoga. Zanimalo me je, kako se posamezne značilnosti kažejo v dialogih s petletniki in kakšno zmožnost soustvarjanja dialoga kažejo rezultati raziskave.

6.1 Poskusni dialog

Najprej sem izvedla poskusni dialog s svojim sinom. Za to sem se odločila, da preverim svoj vprašalnik ter ugotovim, na kaj moram biti pozorna med izvajanjem dialogov. Sin je pogovor razumel kot igro, saj se je ves čas smejal in hahljal. Neuspešen poskus, da bi prevzel vlogo spraševalca, razumem kot rezultat igrivosti. Dialog je tako prekinil z eliptičnim mešanim vzorcem.

J: *Si rad v vrtcu?*

O1.1: *A lahko te vplašam?*

J: *Če me lahko kaj vprašaš? Seveda lahko.*

O1.1: *Hecam te.*

J: *Hecaš me? Nimaš nobenega vprašanja zame?*

O1.1: *Ne.*

Ko sem zaključila z vprašanji, sem mu možnost, da prevzame vlogo spraševalca, dala nedvoumno. Tokrat jo je sprejel.

J: *Ali imaš tudi ti kakšno vprašanje zame?*

O1.1: *Si me že?*

J: *Ja. Bi tudi ti mene kaj vprašal?*

O1.1: *Ja.*

J: *Kaj pa?*

O 1.1: *Kaj najlaje delaš?*

Na moje vprašanje ni odgovoril, ampak mi je takoj postavil vprašanje, ali sem že zaključila s spraševanjem. Tako sem mu posredovala informacijo, da nimam več vprašanj zanj, vendar da se dialog lahko nadaljuje, če on prevzame vlogo spraševalca. Spraševal me je vsakdanje stvari, kaj rada počnem, kam grem v trgovino, katero sobo imam najraje ... Med dialogom se je ves čas čutila sproščenost, kar se je kazalo tudi v številu postavljenih vprašanj. Vmes se je

še enkrat vrnil na tematiko knjig in želel pokazati knjigo, ki jo je prej opisal kot najljubšo. Tako se je medbesedilno navezal na prejšnji govor.

O1.1: *U unih knjigah.*

J: *Kaj je v knjigah?*

O1.1: *Ne, ta knjiga je!* (Pokaže na izbrano knjigo.)

J: *To je tvoja knjiga o Simbi?*

O1.1: *Ja, k sem prej rekel.*

Po končanem pogovoru s sinom sem okvirna vprašanja za dialoge z ostalimi otroki precej spremenila, saj sem med dialogom ugotovila, da jih nisem dobro zastavila. Ravno tako sem spremenila vrstni red vprašanj oziroma tematiko vprašanj, da bi bili pogovori bolj zaokroženi in prehodi med temami gladki.

6.2 Pripravljenost na govorno dejanje

Če želimo, da je govorno dejanje uspešno, morata biti oba govorca pripravljena sodelovati. Otrokom so starši predhodno povedali, da pridem opraviti pogovor z njimi. Ko sem prišla, sem se jim predstavila, čeprav so me otroci večinoma že poznali. Malo smo se pogovarjali, igrali skupaj, da smo »prebili led«. Pokazala sem jim diktafon in jim razložila, kako deluje, da ne bi kasneje oviral poteka dialoga. Večina otrok ga še nikoli ni videla. Po določenem času sem jih vprašala, ali lahko začnemo, in umaknili smo se v prostor, v katerem nas ni nihče motil. V enem primeru otrok ni želel sodelovati brez prisotnosti svoje mame. Od 16 otrok ena deklica kljub vnaprejšnji pripravi ni želela sodelovati v pogovoru. Mi je pa dala možnost, da se igram z njo. Tudi med igro ni želela odgovarjati na vprašanja, zato sem se odločila, da dialoga z njo ne bom opravila. Ostali udeleženci v raziskavi so na vprašanje, ali jim lahko postavim nekaj vprašanj, odgovorili pritrdilno. Večinoma jezikovno (*ja, aha*), nekateri pa s prikimavanjem.

V petem pogovoru je deček najprej zavrnil pogovor.

J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj, se strinjaš?*

O5: *Mmmmm, ne.*

J: *Ne? Ne boš se pogovarjal z mano?*

O5: *Bom.*

Deček je izrazil nestrinjanje, vendar je kljub trenutnemu zastoju govornega dejanja po mojem posredovanju privolil v nadaljevanje. Morala sem spremeniti strategijo z modificiranjem izrečenega in vzdrževati izmenjavo, da je govorno dejanje lahko steklo.

6.3 Menjavanje vlog

Pri pogovorih sem prevzela vlogo spraševalca, otroci pa so sprejeli vlogo izpraševanca. Pri uvodnih vprašanjih je izmenjavanje vlog potekalo gladko, saj so se navezovala na njihovo vsakdanje življenje.

J: Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?

O8: Ana.

J: Ana, kako se počutiš?

O8: Dobro.

J: Povej mi, ali hodiš v vrtec?

O8: Ja.

To so bila predvsem vprašanja, na katera so otroci odgovarjali s kratkimi odgovori in niso potrebovali dodatnega premišljevanja. Vprašanja in odgovori so si večinoma sledili v zaporednem vzorcu. Že pri naslednjih vprašanjih, ki so bila ravno tako povezana z njihovim vsakdanjim življenjem (dan v vrtcu), so se pojavile določene težave.

J: Ali si bila včeraj v vrtcu?

O2: (Pokima.)

J: In kaj ste počeli včeraj v vrtcu?

O2: (Razmišlja v tišini.)

J: Kaj se ti je kaj zgodilo včeraj v vrtcu? Kaj je bilo najbolj zanimivo?

O2: (Tišina.)

J: Se spomniš kaj?

O2: (Odkima.)

J: Se ne spomniš? Kaj pa drugače najraje počneš v vrtcu?

O2: Da gremo v telovadnico.

Pri vprašanju o včerajšnjem dnevu v vrtcu je deklica umolknila in dialog je zastal. Poskusila sem z modifikacijo izraza, vendar kljub temu pogovor ni stekel. Za vzdrževanje izmenjave

sem uporabila več vprašanj in modificirala izraze, da se je pogovor nadaljeval. Ugotovila sem, da nekateri otroci pri petih letih še ne dojemajo povsem časovnih povezav včeraj – danes – jutri, zato sem pri nadaljnjih dialogih raje spraševala o dogajanju v vrtcu na splošno.

Menjavanje vlog je največkrat prekinil molk. Otroci so se trudili zapolnjevati vrzeli z mašili, kot so polglasnik, podaljševanje zlogov, »vlečenje« posameznih črk.

J: Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?

O4: Mmmm mmm ... Ker imaš pol boljše učke pa ker ... mmm mmm ... (dolga premor)
Paaaaa neč več.

Med razmišljanjem so otroci izgubili očesni stik z menoj, zagledali so se v neko točko in se osredotočali na iskanje odgovora. V primerih, ko sem opazila, da ne poznajo odgovora oziroma da molk traja že predolgo in bi se lahko govorni tok popolnoma prekinil, sem skušala z modificiranjem povedanega zopet vzpostaviti miselni in govorni tok, kadar pa to ni bilo uspešno, sem menjala temo.

J: Seveda. In ti je všeč, ko ti Žan bere?

O6: (Pokima.)

J: Zakaj pa?

O6: (Molk.)

J: V redu. Kaj pa sanje, ali veš, kaj so to sanje?

O6: (Odkima.)

J: Kaj pa ponoči, ko spiš, kdaj sanjaš?

O6: Ne.

V šestem pogovoru z dečkom sem naletela na manjšo pripravljenost na sporazumevanje med celotnim dialogom. Deček je bil precej sramežljiv, želel je, da je pri dialogu prisotna tudi njegova mama. Menjavanje vlog ni steklo gladko, ves čas je prihajalo do krajših zamolkov, spreminjala sem strategije, predvsem glede organiziranja govornega položaja in modificiranja izrečenega. Pri tem primeru se je najjasneje izkazalo, da je posnet dialog umetni diskurz, pri otrocih pa se sposobnost vzdrževanja vlog in soustvarjanja govorne interakcije kaže bolj med spontanim govorom. Deček se je veliko oziral k svoji mami, tako je izgubljal očesni stik z mano, ni bil pozoren na sporazumevalni proces. Na vprašanja je odgovarjal skopo, veliko je uporabljal nejezikovna sredstva (kimanje, odkimavanje, kazanje s prsti, obrazno mimiko, molk ...) in mašila (mmmm, eeemmmm ...).

Nejezikovna sredstva, s katerimi so otroci zapolnjevali vrzeli, so nadaljevalni signali, ki se jih govorec poslužuje, da ohranja svojo vlogo. Pri otrocih sem zasledila predvsem medmete, »vlečenje« posameznih črk, polglasnike ... V enem primeru (naveden je v nadaljevanju) sem zasledila, da je deklica uporabila besedni nadaljevalni signal, zato predvidevam, da otroški govor pri petletnikih še ni toliko razvit in za isti namen uporabljajo enostavnejše elemente.

Med pogovori sem opazila, da otroci sledijo govornemu procesu z očesnim stikom in ostalimi signali.

J: Lepo. Kaj pa knjige (deklica vmes pokima), imaš rada knjige?

O13: (Pokima.)

Že med vprašanjem je deklica pokimala. To pomeni, da je bila pozorna na moje vprašanje in da ji je tema blizu. S kontaktnim signalom mi je dala vedeti, da jo ta tema zanima in pogovor se je nadaljeval. Vzdrževanje kontakta med udeleženci govornega dejanja je pomembno ves čas, saj neposredno kaže osredotočenost na sogovorca. Že na začetku dialogov sem opazila, da se otroci strinjajo z razdelitvijo vlog, kar so potrdili s kimanjem. Tudi med spraševanjem sem opazila, da otroci pritrjujejo ali negirajo moje trditve s kimanjem ali odkimavanjem. Ti signali niso bili odgovor na vprašanja, ampak so kazalnik osredotočenosti name, torej na sogovorca in govorni proces. Weinrich (2004) jih poimenuje kontaktni signali. Poleg nebesednih signalov so uporabljali tudi pritrdilnice (*aha, mhm, ja*) ali zanikanja (*ne, a-a*).

J: Katera ti je najljubša? (Spraševala sem jo o knjigi.)

O13: *Pepelka!*

J: Zakaj pa ti je tako všeč?

O13: *K gre na ples, k lepo obleko dobi pa kočijo. Ji je vila začarala, veš? Pol je pa šla, k je ura naredila bim bam bom, in ni imela več obleke. Pol sta se pa poročila.*

J: Kdo se je poročil?

O13: *Pepelka pa princ ... Pa une sestre se pa niso poročile, k so ble hudobne.*

Med razlago vsebine najljubše knjige je deklica preverila, ali jo še spremljam, in si s tem zagotovila, da bo lahko nadaljevala vlogo govorca. *Veš* v tem primeru ne pomeni vprašanja, ki bi zahtevalo odgovor, temveč navezovanje govorca na poslušalca in zagotavljanje pozornosti z njegove strani. Pri drugih otrocih besednih signalov za ohranjanje vloge nisem opazila.

Večinoma so otroci svojo vlogo sprejeli in začeli odgovarjati po končanem vprašanju, se je pa zgodilo tudi, da je prišlo do simultane govora pri dečku, ko sem ga spraševala o najljubši igri.

J: *In kaj počnete v vrtcu?*

O14: *Se igramo, s fanti.*

J: *Še kaj ...*

O14: *Policaje se igramo! Pa se lovimo pa včasih pademo. Pa se smejimo.*

Dečka sem želela vprašati, kaj še počnejo v vrtcu, da bi razširil odgovor, vendar je sam prevzel vlogo govornika in tako nadaljeval odgovor prejšnjega vprašanja. Pri tem ni uporabil signalov za prevzem govornega signala, ni dvignil roke ali uporabil besednih jezikovnih znakov. Ni šlo za nevljuden prevzem vloge, deček je namreč začutil, da še ni popolnoma odgovoril na vprašanje, poskočil je s stola ter začel razlagati o temi, ki mu je všeč. Predvidevam, da bi do takih prevzemov vloge prihajalo še pogosteje v spontanem diskurzu.

Pri pogovorih sem opazila predvsem nebesedne signale pri tvorjenju odgovorov in sledenju sporazumevalnega procesa. Po Weinrichu (2004) so to nadaljevalni signali, signali poslušalca in kontaktni signali. Kot sem že omenila, so signali pri otrocih predvsem nejezikovni oziroma delno jezikovni.

Opazila sem, da so bili otroci sicer željni sodelovati, vendar pa se je po določenem času njihova pozornost zmanjševala, odgovori so postajali skopi in očesni kontakt se je ves čas prekinjal. Še posebej pri dečkih je bila intenzivnost pogovora na začetku večja, zanimanje je rastlo do tretje teme (knjige), medtem ko pri zadnji temi (sanje) večinoma niso več odgovarjali na vprašanja oziroma so bili odgovori skopi. Temu lahko delno pripišem tudi abstraktnost teme, vendar kljub dodatnim vprašanjem niso več kazali zanimanja. Ob koncu dialoga sem vse otroke vprašala, ali imajo kakšno vprašanje zame. Z izjemo mojega sina nobeden izmed dečkov ni pokazal zanimanja, da bi govorno dejanje nadaljevala.

J: *Ali imaš ti mogoče kakšno vprašanje zame?*

O4: *Ne.*

Na to vprašanje so mi odgovorili z nikalnico ali odkimavanjem v povezavi s povešenimi očmi oziroma pogledom navzdol. To je bil neposredni signal, da je pogovor zaključen.

Deklice so zanimanje za sodelovanje v dialogu kazale malo dlje. Od sedmih deklic so štiri postavile vprašanja tudi meni, potem ko sem jim neposredno ponudila vlogo spraševalca.

J: To je pa lepo. Imaš mogoče tudi ti kakšno vprašanje zame?

O3: Ja. Mene pa zanima ... Zakaj, mmmm jemo hrane.

J: Zato ker smo lačni ...

O3: Pa še zanima me, zakaj ustvarjamo ...

Deklica me je spraševala o splošnih, vsakdanjih opravilih in nekaterih neobičajnih temah (*zakaj otroci radi jedo bonbone*). Vloga spraševalke ji je bila zelo všeč, ves čas se je poleg smehljala in razmišljala o tem, kaj bi me vprašala. Poleg tega je ves čas izgubljala očesni kontakt, gledala je v zrak in premišljevala o naslednjem vprašanju. Name kot na sogovornico ni bila pozorna, njen cilj je bil postavljati vprašanja. Odgovor sem želela nadgraditi z vprašanjem in še njo vprašati o mnenju, vendar me je prekinila z naslednjim vprašanjem. Pri naslednjem vprašanju sem pridobila vlogo spraševalca nazaj, ker ni imela pripravljenega vprašanja. Tako sva oblikovali mešani eliptični vzorec vprašanja.

O3: Pol še pol še ... pa zanima me tud, zakaj imamo otroci radi bonbone.

J: Zato ker so najboljši. Kaj praviš, so bonboni najboljši?

O3: Ja.

J: Ja, seveda. Še kaj drugega?

O3: Ne.

Pri oblikovanju vprašanj je uporabila besedne nadaljevalne signale, kar je bil edini tak primer pri deklicah.

Glede na te informacije lahko sklepam, da so bile deklice bolj zainteresirane za pogovor, njihova pozornost je bila med dialogom večja, odgovori pa so bili daljši.

Otroci so zaključke govornih dejanj nakazovali s pavzami. Kadar dobljene informacije niso povsem zadoščale, sem temo nadaljevala z dodatnimi vprašanji.

J: Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?

O8: Zato, da se naučimo brat ...

Deklica je odgovorila s povišano intonacijo, kar je bil signal, da še ni zaključila misli, ampak da še išče nadaljevanje odgovora. Zato sem nadaljevala s podvprašanjem.

J: *Še kaj drugega?*

O8: *Z Ano in Mihelo smo šli v gozd.*

Kljub mojemu predvidevanju, da mi želi deklica povedati še kaj na temo pomembnosti branja, je deklica naredila miselni preskok na povsem drugo temo. Predvidevam, da zato, ker ji je tema doživetij v vrtcu bližje in se je po določenem časovnem zamiku spomnila informacije o dnevu v vrtcu, ki jo je želela deliti z menoj, kljub temu da sva s to temo že zaključili.

J: *Zakaj je pomembno, da beremo?*

O15: *Beremo vsak dan, da se kaj novega naučimo ...*

Tudi v tem primeru je deklica s povišano intonacijo nakazala, da še razmišlja o nadaljevanju odgovora, zato sem jo po določenem premoru spraševala dalje.

J: *Še zaradi česa drugega?*

O15: *Pa da gremo pol spat.*

Deklica je po razmisleku nadaljevala odgovor. Navezala se je na večerno rutino poslušanja zgodb pred spanjem. Po nadaljevanju odgovora je zaključila s padajočo intonacijo, tako sem sklepala, da je odgovor zaključen. Deklica je uspešno uporabljala govorne signale, najprej nadaljevalne, nato končne, da sem jih razumela in sva lahko uspešno nadaljevali govorno dejanje.

Velikokrat pa sem ugotovila, da otroci uporabljajo rastočo intonacijo, kljub temu pa govornega dejanja niso nadaljevali.

J: *Pepelka. O čem pa govori ta knjiga, kaj se v njej dogaja?*

O4: (Dolg premor.) *Se zbode v prst pa umre. Noben kral ne more, k so trni*

J: *Se še kaj spomniš?*

O4: *Ne.*

Deček kljub rastoči intonaciji ni nadaljeval odgovora. Predvidevam, da se ni več spomnil nadaljevanja zgodbe oziroma ni znal strniti informacij v odgovor. Tako so mi otroci s signali dajali napačno informacijo, da želijo nadaljevati govorno dejanje, tega pa potem niso uspeli tvoriti. Odgovarjali so z rastočo intonacijo, »vlekli« so zadnje črke besed, izgovarjali so polglasnike, ki so nakazovali razmišljanje itd. Da bi nadaljevali govorno dejanje oziroma misel iz prejšnjega vprašanja, sem jim pomagala z dodatnimi vprašanji in modificiranjem izrečenega, vendar odgovorov niso nadaljevali. Največkrat so potem zaključili govorno

dejanje z neposrednimi signali za zaključek: z odkimavanjem, zanikanjem z besedo, prekinitvijo očesnega stika.

6.4 Potrjevanje in zanikanje

Pozorna sem bila tudi na načine, kako so otroci sprejemali informacije med pogovori. Že z mimiko sem dobila veliko informacij, ali se z določenimi vprašanji strinjajo ali ne. Pri zanimivih temah so me gledali z zanimanjem, bili so bolj osredotočeni na moja vprašanja, med vprašanji oziroma mojim govorjenjem so prikimavali, včasih strinjanje izrazili že z *ja*, *aha*, *mhm*. Ves čas so vzpostavljali očesni stik in tako dejavno sodelovali tudi v času, ko so čakali, da zaključim vlogo govorca in jo prepustim njim.

Pri temah, ki jih niso zanimale, pa so otroci že takoj odkimavali ali pa svoje nestrinjanje tudi besedno podprli.

J: Kaj pa knjige? Imaš rad knjige?

O5: *Mmmm, ne.*

Že pri prvi omembi knjig je deček odkimal z glavo in mi nakazal, da mu niso všeč. To informacijo je potem potrdil še z odgovorom. Kljub temu sva nadaljevala s to temo.

J: Pa imaš najljubšo knjigo?

O5: *Ja.*

J: Katero pa?

O5: *Zlatolaska.*

J: In o čem govori ta knjiga?

O5: *Mmm. (Premor.) O Zlatolaski.*

J: Kaj pa se še kaj dogaja?

....

J: Se ne spomniš?

O5: *(Odkima.)*

J: Nič hudega. Kaj pa če bi ti nastopal v knjigi poleg Zlatolaske, kaj bi počel?

O5: *V stolp ...*

Po zadnjem odgovoru je deček speti zgubil očesni stik z menoj, opazila sem, da o odgovoru ne razmišlja več. Način, kako je oblikoval svoje odgovore, mi je dal jasno vedeti, da ga ta tema ne zanima preveč, zato sem nadaljevala drugače.

J: V redu. Kdo ti pa bere knjige?

O5: Mami.

J: Lepo. Zakaj se ti pa zdi pomembno, da beremo?

O5: Se mi ne zdi pomembno.

Samo v tem dialogu sem dobila informacijo, da se sogovorcu branje knjig ne zdi pomembno, neposredno izraženo z besedami. Očitno je bilo, da ga tema ne zanima, kar je pokazal z jezikovnimi in nejezikovnimi znaki. Ostali otroci so na vprašanje odgovorili pritrdilno z obrazložitvijo ali pa je dialog na tem mestu zastal in sem morala posredovati, da sem dobila informacijo.

J: Zakaj se ti zdi pomembno da beremo?

O2: Mmmmm, zato, daaaa ... mmmm.

J: Ali je pomembno, da beremo?

O2: Mmmm ...

J: Se ne spomniš?

O2: Ne.

Deklica je imela probleme pri tvorjenju odgovorov, ker se očitno njen in moj kod nista ujemala. Otrokom je težje govoriti o temah, pri katerih morajo izraziti svoja prepričanja. Vprašanje je razumela, ni pa znala odgovoriti nanj.

Podobno je bilo pri vprašanju o sanjah.

J: V redu. Kaj pa sanje, a ti veš, kaj so to sanje?

O6: (Odkima.)

J: Kaj pa ponoči, ko spiš, a sanjaš kdaj?

O6: Ne.

Poskusila sem z dodatnimi vprašanji in ugotovila, da je dečku pojem *sanje* nerazumljiv, zato sem spremenila temo.

6.5 Dialogi kot besedila

Posnete dialoge sem preučevala tudi po kriterijih besedilnosti in ugotavljala, ali je kriterijem zadoščeno in na katerih delih se pojavljajo vrzeli.

Če želimo, da je besedilo razumljivo, mora biti slovnično in pomensko povezano, mora biti torej zadoščeno koheziji in koherenci. Otroci pri petih letih že samostojno tvorijo daljše stavke in jih povezujejo v kolikor toliko smiselne celote. Pri preprostih vprašanjih so otroci večinoma odgovarjali s pritrdilnimi ali nikalnimi besedami in pri tem niso imeli težav. Pri zahtevnejših vprašanjih pa so se pojavljale določene težave.

J: In kaj ste počeli?

O8: Sedem palčkov, smo mogli palčke poiskati, pa smo mogli nekega mrzlega najti, pa smo našli liste, pa smo dali liste za tko, da je pojedel, k je usta mel.

Odgovor deklice je bil dolg, vključeval je več preprostih stavkov. Besedni red je neobičajen, vsi stavki ne vključujejo glagolov, pomen je težko razumljiv. Iz nadaljnjih vprašanj sem potem izvedela, da so imeli določene naloge, ki so jih morali izpolniti, da so prišli do končne nagrade.

J: Kdo je pojedel liste?

O8: Ja un palček, k jih je blo sedem.

J: Pa je bil lačen?

O8: Ja.

Da sem razumela povedano, sem večkrat preoblikovala vprašanja, postavljala nova in skušala motivirati sogovorce, da je bilo besedilo smiselno.

J: Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?

O3: (Premor.) Zato da se veliko naučimo ... pa da ... na gasilske hodimo velikrat. Pa da znamo črke pisati. Pa konje risati. Pa kakšne kravce pa kakšno punčko ali pa fantka. Ali pa kakšnega zajčka ... Ali pa kakšnega kenguruja.

Deklica je najprej odgovorila na vprašanje, potem pa je sledil pomenski prenos na povsem drugo temo, govorila je o dejavnostih, ki jih sicer počne ona ali njen starejši brat. Tako odgovor ni bil koherenten, vendar ga je razširila in spremenila temo. Pri pogovorih sem ves čas spremljala, kako se lahko teme hitro spremenijo, ne le na mojo pobudo, temveč tudi na

pobudo sogovorcev. Ker otroke poznam, s pomeni večinoma nisem imela problemov, kljub temu da njihovi odgovori niso bili vedno kohezivno in koherentno povezani.

Otroci so svojo namernost, da bi jezikovno gradivo predstavili koherentno in kohezivno, izražali z odgovori in nejezikovnimi znaki, vendar na določenih delih dialogov kriterij namernosti ni bil upoštevan.

J: Kaj pa sanje, ali veš, kaj so sanje?

O15: *Ja.*

J: In kdaj sanjaš?

O15: *Ja, pa sm šla včerej nekej, sem šla tm, k smo bli enkrat z mami pa očijem.*

Nisem dobila informacije, ki sem jo iskala, oziroma nisem bila prepričana, ali je prva pritrdilna beseda služila kot odgovor ali mašilo.

J: Aha, to si sanjala?

O15: *Ne, smo šli.*

Z dodatnimi vprašanji sem dobila informacijo, ki sem jo iskala, in odgovore pomensko povezala, da so bili smiselni.

Če želimo, da je dialog uspešen, mora biti upoštevan tudi kriterij sprejemljivosti. Otroci so bili večinoma pripravljeni sodelovati pri dialogih, samo ena deklica je dialog zavrnila. Med pogovori so večinoma pokazali, da so bila vprašanja in teme zanje sprejemljivi, razen pri temi, pri kateri je bilo treba več premisleka in lastnega razmišljanja (pomembnost branja za človeka, v dveh primerih pa tudi pri vprašanju, kaj bi delali v najljubši knjigi kot junak te knjige), so nekateri pokazali, da besedilo zanje ni sprejemljivo, saj se je njihov kod razlikoval od mojega. Ravno tako za nekatere niso bila sprejemljiva vprašanja o pojmi, ki jih ne poznajo (sanje).

J: In če bi ti nastopal v knjigi Peter Pan, kaj bi počel?

O10: (Tišina, nejasen pogled.)

J: No, če bi lahko šel v knjigo, bi se potepal s Petrom Panom, kaj bi počeli?

O10: *Ne morem v knjigo?*

J: Ja, to je res, ampak če bi bil Peter Pan tukaj, kaj bi se zgodilo?

O10: *Mmm ... Ne vem.*

Deček se ni vživel v možnost, da bi lahko »vstopil« v knjigo in spoznal junake. Knjigo verjetno doživlja kot zgodbo in se ne vživlja v junake. Morda mu je že jasen princip resničnosti in neresničnosti, vendar pri naslednjem vprašanju nisem dobila dovolj informacij, da bi ta sklep lahko potrdila.

Že s samim sodelovanjem pri dialogih so otroci izkazali namen. Kot sem že omenila, je prihajalo do problemov pri tvorjenju kohezivnih stavkov/odgovorov, kar posledično privede do nekoherentnih besedil. Zato je bilo potrebno nekaj truda, da sem lahko pridobila informacije.

Količina informacij, ki so mi jih posredovali z odgovori, je bila odvisna od vprašanj. Pri vprašanjih o vsakodnevnih dejavnostih, ki so otrokom všeč, sem pridobila veliko informacij. Pri zahtevnejših vprašanjih pa sem morala posredovati, da sem dobila željeno informacijo.

J: Dobro. Zakaj se ti zdi pomembno, da ljudje beremo?

O10: (Skomigne z rameni.)

J: Ne veš?

O10: (Odkima.)

J: Ali je pomembno, da beremo, se kaj novega naučimo?

O10: *Ja.*

Deček ni znal odgovoriti na vprašanje o pomenu branja, zato sem mu postavila neposredno vprašanje. Nanj je sicer odgovoril pritrdilno, vendar svojega mnenja ni obrazložil. Tako lahko sklepam, da dobljena informacija ni popolna. Pri izražanju mnenja imajo petletniki določene težave, ker njihov pojmovni svet ni povsem izoblikovan. Lažje jim je govoriti in razmišljati o vsakdanjih stvareh kot o neoprijemljivih pojmi.

Otroci so obvladali govorno situacijo in okoliščine. Večinoma so ohranjali stik z dialogom in očesni kontakt. To pripisujem dejstvu, da so bili na pogovore pripravljeni oziroma seznanjeni z njimi. Kljub temu pa ne morem zanemariti dejstva, da so dialogi potekali precej mehanično, večinoma v zaporednem vzorcu vprašanje – odgovor. Predvidevam, da bi v spontanah pogovorih med igro dobila zanimivejše informacije.

Kriterij medbesedilnosti je bil izražen predvsem pri temi o knjigah. Otroci so se navezovali na najljubše knjige, predstavili svoj odnos do pisane besede in razmišljali o pomenu branja. Opazila sem tudi navezovanje na že odgovorjena vprašanja.

J: *Katera pa je tvoja najljubša knjiga?*

O11: *O levu iz puščave, k ni zelene trave.*

J: *Lepo. In če bi bil ti v tej knjigi, kaj bi počel?*

O11: *Leva bi videl. Pa se igral z njim.*

J: *Kaj misliš, zakaj potrebujemo knjige?*

O11: *Se kaj novega naučimo.*

J: *In kaj se naučimo?*

O11: *Kaj je kje pa o levu.*

Deček je imel pri zadnjem vprašanju težave z oblikovanjem odgovora, zato se je oprl na prejšnji odgovor o najljubši knjigi.

7 SKLEPNE UGOTOVITVE

Ugotavljala sem, ali so postavljene hipoteze potrjene ali ovržene glede na pridobljeno gradivo. Ker je vzorec raziskovalnega dela majhen, te ugotovite niso splošne, ampak se nanašajo le na gradivo, pridobljeno in preučevano za potrebe tega diplomskega dela.

Otroci so pokazali pripravljenost na sodelovanje v dialogih, v enem primeru je deklica pogovor odklonila. Med pogovori so odgovarjali na vprašanja, uporabljali so jezikovne in nejezikovne znake, na pogovor so bili večinoma pozorni, sledili so interakciji ter sodelovali. Tako lahko potrdim svojo prvo hipotezo, *Petletniki so zmožni sodelovati v neformalnih pogovorih.*

Vrzeli, ki so se pokazale pri sporazumevalnem procesu, kažejo na to, da jezikovna zmožnost petletnikov še ni dokončno razvita. Pri sporazumevanju so uporabljali večinoma nejezikovne signale (kimanje, kazanje s prsti, spremenjeno mimiko obraza ...), jezikovni signali pa so bili redkejši. Kljub manjši uporabi jezikovnih signalov sem pridobila dovolj informacij z nejezikovnimi signali in govorom, tako da je bilo govorno dejanje uspešno. Hipoteza *Petletniki znajo uporabljati jezikovne in nejezikovne znake ter signale pri govorjenem sporazumevanju* je delno potrjena.

Seveda pa je med dialogi prihajalo do zastojev, premorov in določenih nesoglasij, ki sem jih kot moderator pogovora morala sproti reševati in zato spreminjati svoje strategije pri oblikovanju govornega položaja. Pri vprašanjih o vsakodnevnih dejavnostih otroci večinoma niso imeli težav, medtem ko jim je nekaj težav povzročalo vprašanje o pomembnosti branja. Prihajalo je do zastojev v dialožnem nizu, izgubljali so očesni stik, nekateri so bili pri iskanju odgovora uspešni, drugi ne. Kljub mojemu posredovanju niso uspeli odgovoriti na vprašanje. Tako je hipoteza *Petletniki lažje dejavno sodelujejo pri temah, ki so povezane z njihovim vsakdanjim življenjem, pri temah, ki zahtevajo več razmisleka in lastna prepričanja, pa imajo več težav* potrjena.

Jezikovna zmožnost je pri petletnikih razvita do te stopnje, da lahko uspešno sodelujejo v različnih govornih položajih. To se je izkazalo tudi pri preučevanju gradiva, ki sem ga pridobila. Vendar pa so se prikazale tudi vrzeli pri jezikovnih in pragmatičnih zmožnostih. Otroci so večinoma uporabljali nejezikovne signale tvorcev besedila, dialogi so večinoma potekali v zaporednem nizu vprašanj in odgovorov. Redko so prevzeli vlogo spraševalca

oziroma te namere niso izkazovali. Tudi ko sem jima dala neposredno možnost za prevzem vloge spraševalca, je največkrat niso sprejeli.

Vsi so sodelovali v pogovorih, vendar je koncentracija pri dečkih hitreje padla. Deklice so na zapletenejša vprašanja odgovarjale celoviteje in bolj razširjeno. Ker je vzorec premajhen, da bi lahko rezultate posploševala, je hipoteza *Deklice imajo bolj razvito stopnjo sporazumevanja kot dečki in so dejavnejše pri pogovorih* delno potrjena.

Med dialogi in preučevanjem gradiva sem ugotovila, da otroci tak način dialoškega govora razumejo kot umeten diskurz. Za pogovor so vedeli vnaprej, prišla sem v njihovo družinsko okolje in posnela pogovor z njimi. Menim, da bi boljše rezultate o njihovih sporazumevalnih zmožnostih pridobila pri raziskovanju spontan dialogov, recimo med igro s sovrstniki ali starši. Kljub temu pa sem pridobila nekaj pomembnih informacij, tudi glede sodelovanja v pogovorih v drugačnih okoliščinah, kot so jih vajeni. Petletniki so se sposobni prilagoditi dani situaciji in okoliščinam sporazumevanja. Torej je potrjena tudi hipoteza *Otroci pri petih letih starosti so sposobni dejavno soustvarjati govorno dejanje do določene mere*.

Med pogovori sem morala biti pozorna na potek govornega dejanja. Sproti sem menjala govorne strategije, postavljala dodatna vprašanja, modificirala izrečeno. Skrbela sem za ohranjanje govornega stika, vzbujala sem pozornost z novimi temami. Menim, da sta področji govora otroka ter odraslega zanimivi in ustvarjata še več možnosti za nadaljnja raziskovanja.

Preučevani vzorec je premajhen za splošne ugotovitve, vendar pa ponuja možnosti za nadaljnje preučevanje jezikovne zmožnosti petletnikov.

8 LITERATURA

- De Beaugrande, Roman in Dressler, Wolfgang (1992). *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.
- ISJ ZRC SAZU: Slovar slovenskega knjižnega jezika (24. 5. 2000). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Pridobljeno 24. 9. 2016 s <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>.
- Jakobson, Roman (1989). *Lingvistični in drugi spisi*. (Studia humanitatis). Ljubljana: Filozofska fakulteta, ŠKUC, 153 str.
- Kranjc, Simona (1992). *Razvoj otroškega govora*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost, 51 str.
- Kranjc, Simona (1999). *Razvoj govora predšolskih otrok*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, Ljubica (1990). *Mišljenje in govor predšolskega otroka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Marjanovič Umek, Ljubica in Fekonja, Urška (2004). Razvoj govora v zgodnjem otroštvu. V: Marjanovič Umek, Ljubica et al. (2004). *Razvojna psihologija*. Založba Rokus Klett d.o.o., 315–334.
- Marjanovič Umek, Ljubica, Kranjc, Simona in Fekonja, Urška (2006). *Otroški govor: razvoj in učenje*. Domžale: Izolit.
- Starman, Adrijana Biba (2013). Študija primera kot vrsta kvalitativne raziskave. V: *Sodobna pedagogika*, 1, 66–80.
- Stenstroem, Anna-Britta (1994). *An introduction to Spoken Interaction*. (Learning About Language). London, New York: Longman.
- Verschueren, Jef (2000). *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba Cf.
- Weinrich, Harald (2003). *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Koeln: Hildesheim, 819–895.

PRILOGA 1

Prepis pogovorov, uporabljenih v raziskovalnem delu

Poskusni pogovor z Janom (v nadaljevanju O1.1).

J: *Kako ti je ime?*

O1.1: *Jan.*

J: *Jan, rada bi ti postavila nekaj vprašanj. (Smeh spraševanca.) Se strinjaš s tem?*

O1.1: *Jaaaa.*

J: *Ja? Super. Koliko si star?*

O1.1: *Pet. Pet.*

J: *Pet let? Kako se počutiš?*

O1.1: *Doblo.*

J: *Dobro? Super. Ti je udobno?*

O1.1: *Jaaaa.*

J: *Ja. Povej mi, ali hodiš v vrtec?*

O1.1: *Ja.*

J: *Ja. Ali si bil včeraj v vrtcu?*

O1.1: *Mmmm ... ne.*

J: *Nisi bil?*

O1.1: *Ne, na lojstnem danu.*

J: *Aja, na rojstnem dnevu si bi. Lepo. Kaj pa drugače, hodiš v vrtec?*

O1.1: *Ja.*

J: *Si rad v vrtcu?*

O1.1: *A lahko te vplašam?*

J: *A ti imaš kakšno vprašanje zame?*

O1.1: *Hecam te.*

J: *Hecaš me. Bi me rad kaj vprašal?*

O1.1: *Ne.*

J: *Ne. V redu. Kaj delate v vrtcu?*

O1.1: *Iglamo se!*

J: *Igrate se. In kaj še?*

O1.1: *Mmmm. Ven gremo na iglala.*

J: *Na igrala. Super. Kaj najraje počneš v vrtcu?*

O1.1: *Iglam se!*

J: *Najraje se igraš. Sam ali s prijatelji?*

O: *Igla ... uglati ... kaj že?*

J: *Se sam igraš ali s prijatelji?*

O1.1: *S plijatelji in sam.*

J: *Aha, oboje.*

O1.1: *Ja, vse, oboje.*

J: *Katera je tvoja najljubša igrača?*

O1.1: *Mmmm. (Premor.) Kocke!*

J: *Kocke ...*

O1.1: *Lego kocke!*

J: *Kaj pa narediš iz kock?*

O1.1: *Veliko letalo.*

J: *In kam se letalo odpelje?*

O1.1: *V Ameliko!*

J: *Ameriko. Kje pa je Amerika?*

O1.1: *Mmm ... aaah. V puščavi.*

J: *V puščavi je Amerika? Je blizu ali daleč?*

O1.1: *Daleč.*

J: *Daleč je Amerika. Ali imaš rad knjige?*

O1.1: *Ja!*

J: *Ja. Katera je tvoja najljubša knjiga?*

O1.1: *Lev!*

J: *Kateri lev?*

O1.1: *Ah ... Un lev, mmm, lev Simba.*

J: *Lev Simba, aha, in o čem govori tvoja knjiga?*

O1.1: *O Simbi.*

J: *Aha. In kaj počne Simba?*

O1.1: *Mmmm mmm očeta.*

J: *Kaj očeta?*

O1.1: *Vplaša.*

J: *Kaj ga pa vpraša?*

O1.1: *Aaaa, če je dobro.*

J: *Aha, če je dobro. Kdo pa še nastopa v tej knjigi?*

O1.1: *Hijene!*

J: *Hijene. In kaj počnejo hijene?*

O1.1: *Lovijo malega Simba.*

J: *Aha. In je še kdo drug?*

O1.1: *Sloni!*

J: *Tudi sloni so? In če bi lahko šel v knjigo, kaj bi počel s Simbo?*

Kaj bi počel v knjigi?

O1.1: *Z levom Simbom bi iskal očka.*

J: *Aha, očeta njegovega bi iskal. In kaj bi še počela?*

O1.1: *Bi se iglal z unima dva.*

J: *S kom?*

O1.1: *K sta prijatelja.*

J: *Aja, prijatelji so. Kaj bi se pa igrali?*

O1.1: *Ti pokažem? (Pokaže knjigo.)*

J: *No, lepo, zanima me, kdo ti bere knjige.*

O1.1: *Sam si.*

J: *Sam bereš knjige?*

O1.1: *Ne ne. Vzgojiteljice pa otloci poslušajo.*

J: *Aha, pa še kdo drug?*

O1.1: *Vsi otloci. Čist vsi.*

J: *Znaš že sam kaj prebrati?*

O1.1: *Znam pleblat ... znam pleblat unu. Eno pesem, ti povem?*

J: *Pa daj.*

O1.1: *Jaz pa ... Ne ... Jaz pa pojdem ... Ne, to mi je veselo in najboljše ... Kaj že?*

J: *Ne vem. Se ne spomniš?*

O1.1: *Ne.*

J: *Nič hudega. Daj, povej mi, zakaj je pomembno, da beremo?*

O1.1: *Zato da se kej učimo.*

J: *Da se kaj novega naučimo?*

O1.1: *Jaaaa.*

J: *Še zaradi česa drugega?*

O1.1: *Zato k smo kej poledni al pa plidni.*

J: *Zakaj rabimo knjige?*

O1.1: *Se večkrat kej učimo.*

J: *Ali kdaj sanjaš?*

O1.1: *Včasih.*

J: *Včasih. In kaj sanjaš, se spomniš kakšnih sanj?*

O1.1: *Kakšne sanje, zvezde, lune, z vesoljci.*

J: *Aha.*

O1.1: *Ali vesoljec les v zvezdo, v zvezdo so hotli gleti pa kostkoti pa je lešu.*

J: *Aha, super. Ali veš mogoče, zakaj sanjamo? Zakaj pride do sanj?*

O1.1: *Zato al al al al al al ah se večkrat kaj zaželiš.*

J: *Aha, če si kaj zaželiš, potem pa sanjaš?*

O1.1: *Ja.*

J: *Aha. Ali imaš tudi ti kakšno vprašanje zame?*

O1.1: *Si me že?*

J: *Ja. Bi ti rad mene kaj vprašal?*

O1.1: *Ja.*

J: *Kaj pa?*

O1.1: *Kaj najlajje delaš?*

J: *Se igram s svojimi otroki.*

O1.1: *Kaj najlajje ... Kaj ... Kakšno knjigo imaš najlajje?*

J: *Najraje imam knjige, ki so zanimive.*

O1.1: *U unih knjigah.*

J: *Kaj je v knjigah?*

O1.1: *Ne, ta knjiga je! (Pokaže na izbrano knjigo.)*

J: *To je tvoja knjiga o Simbi?*

O1.1: *Ja, k sm plej lekel.*

J: *Te še kaj zanima?*

O1.1: *Ja. Kelo imaš najlajje sobo?*

J: *Kuhinjo, da lahko kaj dobrega skuham.*

O1.1: *Kaj najlajje delaš?*

J: *Sem že odgovorila.*

O1.1: *Ne, kam greš najlajje v trgovino?*

J: *Odvisno, kaj rabim.*

O1.1: *(Molk, premor.)*

J: *Še kaj?*

O1.1: *Ne.*

J: *Potem pa hvala za pogovor.*

O1.1: (Se nasmehne.)

1. Pogovor s Pio (v nadaljevanju O1).

J: *Živijo. Jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*

O1: *Pia.*

J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj, se strinjaš?*

O1: *Ja.*

J: *Povej mi, ali hodiš v vrtec?*

O1: *Ja.*

J: *Kaj si počela včeraj v vrtcu?*

O1: (Molk.)

J: *Je bilo kaj zanimivega?*

O1: *Jaaaa ...*

J: *Kaj pa?*

O1: *Sem se ... mmmm ...*

J: *Kaj ti je najbolj všeč v vrtcu?*

O1: *Mmmmm ... slike ... pa k mamo kuhno ...*

J: *In se kaj posebnega igrate?*

O1: *Ja ... se igramo.*

J: *Katera pa je tvoja najljubša igrača?*

O1: *Hiška.*

J: *In kaj počneš s hiško?*

O1: *Ma okna pa punčka je, pa se igram.*

J: *Kaj pa knjige, jih imaš rada?*

O1: (Pokima.)

J: *Katera pa je tvoja najljubša knjiga?*

O1: *Lepotica.*

J: *In kaj se dogaja v tej knjigi?*

O1: *Mmmm ... Lepotica je pa je lepa. Pa una zver ... pa se hoče poročiti ...*

J: *Kdo se hoče poročiti?*

O1: *Zver.*

J: *Kaj pa Lepotica?*
O1: *Pa ne.*
J: *In če bi ti nastopala v tej knjigi, kaj bi počela?*
O1: *Mmmm ... ja bi ... vidla.*
J: *Kaj bi videla?*
O1: *Kako je.*
J: *Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?*
O1: *Mmmm ... je lepo.*
J: *Lepo je, če beremo?*
O1: *Ja.*
J: *Kaj pa sanje, veš, kaj so to sanje?*
O1: *Ja.*
J: *Pa sanjaš kdaj?*
O1: *Tud.*
J: *In kaj sanjaš?*
O1: *Ja k spim.*
J: *Pa se spomniš kaj?*
O1: *Jaa ... Je lepo.*
J: *Dobro, imaš morda tudi ti kakšno vprašanje zame?*
O1: *Ja. Zakaj imaš tako majico?*
J: *Všeč mi je. Je tebi všeč?*
O1: *Ja. Je lepa.*
J: *Te še kaj zanima?*
O1: *Kje imaš pa Jana pa Lejo?*
J: *Doma sta.*
O1: *(Molk.)*
J: *Te še kaj zanima?*
O1: *Ne.*
J: *Potem pa hvala za pogovor.*

2. Pogovor z Lano (v nadaljevanju O2).

J: *No, v redu. Bova začeli? (Deklica pokima.) Jaz sem Jasmina. Kako je pa tebi ime?*
O2: *Lana.*

J: Lana. Super. Rada bi ti postavila nekaj vprašanj. Se strinjaš?

O2: (Pokima)

J: Ja? V redu. Koliko si stara?

O2: Pet let.

J: Pet. Kako se počutiš?

O2: V redu.

J: Lepo. Povej mi, hodiš v vrtec?

O2: Ja.

J: Si bila včeraj v vrtcu?

O2: (Pokima.)

J: In kaj ste počeli včeraj v vrtcu?

O2: (Razmišlja.)

J: Kaj se ti je kaj zgodilo včeraj v vrtcu? Kaj je bilo najbolj zanimivo?

O2: (Tišina.)

J: Se spomniš kaj?

O2: (Odkima.)

J: Se ne spomniš? Kaj pa drugače najraje počneš v vrtcu?

O2: Da gremo v telovadnico.

J: Kaj pa počnete tam?

O2: Mmmmm. Smo se učili eno predstavo pa smo jo staršem povedal. Zdej pa mmm pa lisica kaj rada ješ se gremo pa mmmm pa kdo prvi teče.

J: Super. Se rada igraš?

O2: Ja.

J: Katera pa je tvoja najljubša igrača?

O2: Mmmm.

J: S čim se najraje igraš?

O2: (Premor.) Mmm, z Mašo.

J: Z Mašo? A to je tvoja prijateljica ali tvoja igrača?

O2: Moja prijateljica.

J: In ... imaš rada knjige?

O2: Ja.

J: Res, katera pa je tvoja najljubša knjiga?

O2: Mmmm mmmm, moja najljubša knjiga moja je mehka knjiga.

J: Tvoja mehka knjiga? O čem pa govori tvoja mehka knjiga?

O2: O kmetiji.

J: Kdo vse nastopa v tej knjigi?

O2: Mmmm, ptiček, kokoške, kravice, konjček, kužek, mmmm pujsek paaaaa paa traktor pa neč več.

J: Če bi lahko šla v knjigico, kaj bi počela z junaki iz te knjigice?

O2: Mmmm, grabla.

J: Grabla bi, super. Kdo ti pa bere knjige?

O2: Kaj?

J: Kdo ti bere knjige? Znaš že sama kaj brati?

O2: Mmmm mmmm, ja, Lana zna.

J: Znaš? Super. Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo knjige?

O2: Mmmmm zato, daaaa ... mmmmm.

J: Ali je pomembno, da beremo?

O2: Mmmm ...

J: Se ne spomniš?

O2: Ne.

J: Ali kdaj sanjaš?

O2: Ja.

J: Kaj pa sanjaš?

O2: Ponoči.

J: Se spomniš kakšnih sanj?

O2: Danes nisem.

J: Kaj pa drugače, se spomniš kakšnih sanj?

O2: Ne.

J: Imaš tudi ti kakšno vprašanje zame?

O2: (Odkima.)

J: Nič? Potem pa hvala za pogovor.

3. Pogovor z Urško (v nadaljevanju O3).

J: Živijo, jaz sem Jasmina. Kako je pa tebi ime?

O3: Urška.

J: Rada bi ti postavila nekaj vprašanj. Se strinjaš s tem?

O3: (Prikima.)

J: *Ja?* (Zopet prikima.) *Super. Koliko si stara?*

O3: (Pokaže prste.)

J: *Lahko mi poveš?*

O3: *Štiri.*

J: *Kako se počutiš, si dobro?*

O3: (Prikima.)

J: *V redu, povej mi, hodiš v vrtec?*

O3: (Prikima.)

J: *V redu. Kaj počnete v vrtcu?*

O3: *Igramo se pa tud kdo praznuje.*

J: *In kaj ti je najbolj všeč v vrtcu?*

O3: *Da se barvamo.*

J: *Barvate? Rišete?*

O3: *Ja tud še kej rišemo.*

J: *Se rada igraš?*

O3: *Ja.*

J: *Katera je tvoja najljubša igrača?*

O3: *Kakšni dojenčki.*

J: *Dojenčki? In kaj se vse z dojenčki igraš?*

O3: *Kej se mmm kera prijatelca.*

J: *Pa se skupaj igrate z dojenčki?*

O3: *Ja.*

J: *Imaš rada knjige?*

O3: *Ja.*

J: *Katera je tvoja najljubša knjiga?*

O3: *Mmmmm. O princeskah.*

J: *Katere princeske pa so v tvoji knjigi?*

O3: *Mmmm.*

J: *Kakšne so, mi znaš kaj več povedati o tej knjigi?*

O3: *Ja ena ma modro obleko pa ma zajčka živalco, pa ena k ma vijolično pa ma konjčka pa muco, pa ena premor, k premor, k ma pinki, ma konjčka pa kužka, pa ena je v rumeni je tud mmmm ma zajca.*

J: *Potem jih je veliko.*

O3: *Jaa.*

J: *Če bi ti nastopala v tej knjigi, kaj bi počela s princeskami?*

O3: *Igrale se bi pa kuhale tud kej.*

J: *Super. Kdo ti pa bere knjige?*

O3: *Mami, oči.*

J: *Znaš že sama kaj prebrati?*

O3: *Ne.*

J: *Se boš pa še naučila, ne?*

O3: *Ja.*

J: *Zakaj se ti zdi pomembno da beremo?*

O3: *(Premor) ... Zato da se veliko naučimo ... pa da ... na gasilske vaje hodmo velikrat pa da znamo črke pisat. Pa konje risat. Pa še kakšne kravce pa kakšno punčko al pa fantka. Al pa kakšnega zajčka ... Al pa kakšnga kenguruja.*

J: *Tudi kenguruja znaš risat?*

O3: *Ne, k še ne znam.*

J: *Se boš pa še naučila, ne?*

O3: *Ja, pa se še učim konje ...*

J: *Lepo. Daj mi povej, kdaj sanjaš?*

O3: *Ja, tud.*

J: *Se spomniš kakšnih sanj?*

O3: *Ja.*

J: *Kaj sanjaš?*

O3: *Sanjala sem deee daaaa mami pa oči pa urh knjigo brala, paaa pol ... pa da sm se zraven še igralaaaa paaaa mmm deeee de je urh poleg knjigo zapru pa nehau brat ... pol smo se pa mi šli pa spat.*

J: *Pa veš, zakaj sanjamo?*

O3: *Ja, zatu ker ker ker spimo taku.*

J: *Aha, tako spiš pol pa sanjaš.*

O3: *(Pokima.)*

J: *Imaš tudi ti mogoče kakšno vprašanje zame?*

O3: *Ja. Mene pa zanima ..., zakaj, mmmm, jemo hrane.*

J: *Zato ker smo lačni.*

O3: *Pa še zanima me, zakaj ustvarjamo ...*

J: *Zato da se kaj novega naučimo narediti pa da komu kaj lepega podarimo.*

O3: *Pol še pol še ... pa zanima me tud, zakaj imamo otroki radi bonbone.*

J: *Zato ker so najboljši. Kaj praviš, so najboljši bonboni?*

O3: *Ja.*

J: *Ja, seveda. Še kaj drugega?*

O3: *Ne.*

J: *Ne, potem pa hvala lepa, Urška.*

4. Pogovor z Valom (v nadaljevanju O4).

J: *Takole, pa začnimo. Jaz sem Jasmina, kako je tebi ime?*

O4: *Val.*

J: *Val, rada bi ti postavila nekaj vprašanj, se strinjaš s tem?*

O4: *Ja.*

J: *Ja, koliko si star?*

O4: *Mmm tuk. (Pokaže s prsti.)*

J: *Koliko pa je to?*

O4: *Pet.*

J: *Pet. Kako se počutiš?*

O4: *Dobro.*

J: *Dobro. Hodiš v vrtec?*

O4: *Ja.*

J: *Si bil včeraj v vrtcu?*

O4: *Ja.*

J: *In kaj si počel včeraj v vrtcu?*

O4: *Mmmm.*

J: *Kaj pa danes?*

O4: *Danes sem se igral ...*

J: *Kaj še?*

O4: *Mmmm.*

J: *S kom si se igral?*

O4: *Pa risal sem, z Galom sem se ... (Daljši premor.) Pa zunej smo bli.*

J: *Povej mi, se rad igraš?*

O4: *Ja.*

J: *In katera je tvoja najljubša igrača?*

O4: *Kuži.*

J: *Kuži, kakšen kuži?*

O4: *Črn.*

J: *In kaj se igraš z njim?*

O4: *Pa k ma Liam enga tazga, k se čist stisne, pa se igrava z njimi.*

J: *Super. In kje se najraje igraš?*

O4: *Zunaj.*

J: *Povej mi, imaš rad knjige?*

O4: *Ja.*

J: *Katera je tvoja najljubša knjiga?*

O4: *Mmmmmm mmmmm, Pepelka.*

J: *Pepelka. O čem pa govori ta knjiga, kaj se v njej dogaja?*

O4: *(Dolg premor.) Se zbode v prst pa umre. Noben kral ne more, k so trni ...*

J: *Se še kaj spomniš?*

O4: *Ne.*

J: *Dobro, če bi šel ti lahko v to knjigo, kaj bi počel z junaki iz knjige?*

O4: *Bral.*

J: *Kaj pa če bi bil ti junak iz te knjige? Če bi se družil s Pepelko?*

O4: *Mmmm, reševal.*

J: *Koga?*

O4: *Pepelko.*

J: *Super, pol bi bil ti princ?*

O4: *Ja.*

J: *No, lepo. Kdo ti pa bere knjige?*

O4: *Mami.*

J: *Znaš že sam prebrati kakšno besedo?*

O4: *Ja.*

J: *Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?*

O4: *Mmmm ... mmm, ker maš pol boljše učke pa ker ... mmm mmm (dolg premor) paaaaa neč več.*

J: *Aha, no, pa ti kdaj sanjaš?*

O4: *Mmmmm.*

J: *Veš, kaj so to sanje?*

O4: *Ne.*

J: *Ne. V redu. Imaš tudi ti kakšno vprašanje zame?*

O4: *Ne.*

J: *No, potem pa hvala lepa za pogovor.*

5. Pogovor z Gašperjem (v nadaljevanju O5).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina. Kako je pa tebi ime?*

O5: *Gašper.*

J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj. Se strinjaš?*

O5: *Mmmmm, ne.*

J: *Ne? Ne boš se pogovarjal z mano?*

O5: *Bom.*

J: *Boš? (Prikima.)*

J: *V redu. Koliko si star?*

O5: *(Pokaže z roko.)*

J: *Koliko je to?*

O5: *Pet.*

J: *Kako se počutiš?*

O5: *Dobro.*

J: *Hodiš v vrtec?*

O5: *(Pokima.)*

J: *In kaj počnete v vrtcu?*

O5: *Igramo.*

J: *Igrate se. Kaj še? Kaj si danes delal v vrtcu?*

O5: *Mmmm, teku.*

J: *Kam si pa tekel?*

O5: *Sam.*

J: *V redu. Se rad igraš?*

O5: *Mhm.*

J: *Katera je tvoja najljubša igrača?*

O5: *(Razmišlja.)*

J: *S katero igračo se najraje igraš?*

O5: *Kocke.*

J: *Kocke. In kaj vse sestavljaš s kockami?*

O5: *Žerjav. Pa večji žerjav. Največji lego tehniki so mal večji lego kocke.*

J: *In s kom se najraje igraš?*

O5: Z Liamom.

J: V vrtcu ali doma?

O5: V vrtcu.

J: *Kaj pa knjige? Imaš rad knjige?*

O5: Mmmm, ne.

J: *Pa imaš najljubšo knjigo?*

O5: Ja.

J: *Katero?*

O5: Zlatolaska.

J: *In o čem govori ta knjiga?*

O5: Mmmm. (Premor.) O Zlatolaski.

J: *Kaj se pa še kaj dogaja.*

...

J: *Se ne spomniš?*

O5: (Odkima.)

J: *Nič hudega. Kaj pa, če bi ti nastopal v knjigi poleg Zlatolaske, kaj bi počel?*

O5: V stolp ...

J: Mhm?

J: *V redu. Kdo ti pa bere knjige?*

O5: Mami.

J: *Zakaj se ti pa zdi pomembno, da beremo?*

O5: *Se mi ne zdi pomembno.*

J: *V redu. Ali kdaj sanjaš?*

O5: Ne.

J: *Ali veš, kaj so sanje?*

O5: *To k sanjaš?*

J: Ja.

O5: Ne, ne vem.

J: *V redu. Imaš še ti kakšno vprašanje zame?*

O5: (Odkima.)

J: *Ne? Potem pa hvala za pogovor.*

6. Pogovor z Markom (v nadaljevanju O6).

J: *Pa začniva. Tole (diktafon) bo samo posnelo, da bom potem slišala, kaj sva se pogovarjala, v redu?* (Pokima.) *Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*

O6: *Marko.*

J: *Koliko si star?*

O6: *(Pokaže s prsti.)*

J: *Koliko je to, znaš povedati?*

O6: *(Odkima.)*

J: *Ne, v redu. Povej mi, hodiš v vrtec?*

O6: *(Pokima.)*

J: *In, kaj počneš v vrtcu?*

O6: *Igram se.*

J: *Igraš se, še kaj drugega?*

O6: *(Odkima.)*

J: *Ne? In s kom se najraje igraš?*

O6: *Z Matevžem pa Nikom, Galom pa Alešem.*

J: *Super. In kaj se igrate?*

O6: *Mmmm. (Razmišlja.) Policaje ... (Vprašujoč pogled.)*

J: *Kar povej.*

O6: *In gasilce.*

J: *Katera je pa tvoja najljubša igrača?*

O6: *Mmmm, traktorji.*

J: *In kaj se s traktorji igraš?*

O6: *Mmmmm. (Razmišlja, dolg molk.)*

J: *Kar povej. Obračate mrvo, kosiš, voziš prikolico?*

O6: *Vozim ... prikolico.*

J: *In kaj voziš na prikolici?*

O6: *Mmmm emmm ... mmmm, silažo.*

J: *Ja, seveda, silažo. Kaj pa knjigice, jih rad poslušáš?*

O6: *(Pokima.)*

J: *Imáš kakšno najljubšo?*

O6: *(Pokima.)*

J: *Katero pa?*

O6: *Gasilsko.*

J: *In kdo je v tej knjigici, kaj se dogaja?*

O6: *Gasilci.*

J: *Kaj pa počnejo?*

O6: *Gasijo.*

J: *Seveda. In če bi bil ti gasilec v tej svoji knjigici, kaj bi počel?*

O6: *Gasil.*

J: *Kaj bi imel oblečeno?*

O6: *Gasilsko obleko.*

J: *Seveda. Bi imel tudi čelado?*

O6: (Pokima.)

J: *In kaj bi gasil?*

O6: *Ogenj.*

J: *Super. Mi lahko poveš, zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?*

O6: *Mmmmm. (Dolg premor.) Mmmmm.*

J: *Zakaj je lepo, če beremo?*

O6: *Mmmm. Mami mi bere in Žan.*

J: *Seveda, in ti je všeč, ko ti Žan bere?*

O6: (Pokima.)

J: *Zakaj pa?*

O6: (Molk.)

J: *V redu. Kaj pa sanje, a ti veš, kaj so to sanje?*

O6: (Odkima.)

J: *Kaj pa ponoči, ko spiš, sanjaš kdaj?*

O6: *Ne.*

J: *No, pa povej, imaš ti kakšno vprašanje zame?*

O6: (Odkima.)

7. Pogovor z Nejo (v nadaljevanju O7).

J: *Živijo, kako ti je ime?*

O7: *Neja.*

J: *Koliko si stara?*

O7: *Pet.*

J: *Kako se počutiš?*

O7: *V redu.*

J: *Lepo, in hodiš v vrtec?*

O7: *Ja, kmalu grem v novi vrtec.*

J: *Res? In se veseliš?*

O7: *Ja. Ja, tm bom mela verjetno bom šla v en vrtec tak, ka bojo telovadnica še.*

J: *Super, se veseliš tega?*

O7: *Ja. Verjetno.*

J: *In kaj počneš v vrtcu?*

O7: *Mmmm, igram se pa kdaj, ko ima kdo rojstni dan. Včeraj, v petek, mmm, je bil dan presenečenj.*

J: *Aja?*

O7: *Ja.*

J: *Kako to zgleda?*

O7: *Mmm, lepo.*

J: *Lepo, kaj ste imeli za presenečenje?*

O7: *Sladoled smo jedl pa lizike.*

J: *Super.*

O7: *Pa do malice smo imeli presenečenje.*

J: *Tako dolgo?*

O7: *Ja.*

J: *Potem ste se pa res zabavali, ne?*

O7: *Ja.*

J: *Kaj se pa najraje igraš?*

O7: *Mmmm konjičke.*

J: *Katera je tvoja najljubša igrača?*

O7: *Delfin.*

J: *In kaj se z njim igraš?*

O7: *Sej ga nimam.*

J: *S katero igračo se pa najraje igraš?*

O7: *S konjičkom, k ga mam.*

J: *In kaj počneš z njim?*

O7: *Mmmm, je Juku pa ma dve Luku, pa nimam še Winksice Mije.*

J: *Kaj pa knjige? Imaš rada knjige?*

O7: Ja.

J: Kdo ti bere knjige?

O7: Kdaj si sama, kdaj mi pa mami al pa ati.

J: Znaš že sama?

O7: Ja, ampak take taprave.

J: Mhm, super. In katera je tvoja najljubša knjiga?

O7: Rada berem o kakšnem zmaju al pa kej tazga.

J: In katera je pa tvoja najljubša?

O7: Moja najljubša je knjiga o Frančku.

J: In mi znaš kaj povedati o tej knjigici? Kaj se dogaja s Frančkom?

O7: Am, enkrat je posadu drevo. Mejhno.

J: Kaj je bilo potem?

O7: Je zrastlo.

J: In če bi bila ti s Frančkom v knjigici, kaj bi počela z njima?

O7: Zalivala.

J: Zalivala bi drevo?

O7: Ja.

J: Še kaj drugega?

O7: Ne.

J: Kaj pa sanje. Kaj sanjaš?

O7: Ja.

J: Ja, kaj pa?

O7: Kdaj kakšne grozne.

J: Res?

O7: Ja.

J: A mi znaš kakšne sanje opisati?

O7: Ja, kakšne grozljivke poznam.

J: Aja?

O7: Morske pošasti.

J: Pa te je kej strah?

O7: Ja. Pol pa mami majco da.

J: Potem te ni pa več strah?

O7: Ja, ker majca pomaga, če te je strah.

J: Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?

O7: *Da poznamo črke. Pa da vemo, kakšne so knjige.*

J: *Imaš še ti kakšno vprašanje zame?*

O7: *Mmmm, ne.*

J: *Potem pa hvala za pogovor.*

8. Pogovor z Ano (v nadaljevanju O8).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*

O8: *Ana.*

J: *Ana, kako se počutiš?*

O8: *Dobro.*

J: *Povej mi, ali hodiš v vrtec?*

O8: *Ja.*

J: *Koliko si pa stara?*

O8: *Pet.*

J: *In kaj počnete kej v vrtcu?*

O8: *Naloge delamo pa se igramo pa sta dva fanta v mene zalublena.*

J: *Ja?*

O8: *Ja, Jakob pa Andraž.*

J: *O, lepo, ti je to všeč?*

O8: *Ja.*

J: *In kaj ti je najbolj všeč v vrtcu?*

O8: *Aaa mmm emmm, vzgojiteljice.*

J: *So prijazne?*

O8: *(Pokima.)*

J: *Kaj pa se najraje igraš?*

O8: *S punčkami doma.*

J: *In tvoje najljubše igrače so punčke?*

O8: *Ja.*

J: *In kaj se igraš z njimi?*

O8: *K na balet hodijo pa so mejhne pa da hodijo v vrtec.*

J: *Super. Kaj pa knjigice? Jih rada poslušaš?*

O8: *Knjigico že sama berem eno. Sneguljčico sama že kdaj.*

J: *Znaš že brati?*

O8: Ja, eno knjigo celo.

J: Pa je tvoja najljubša knjiga Sneguljčica?

O8: Ja, not so pa še druge.

J: Aha, so še druge zgodbe v tej knjigi. In o čem govori Sneguljčica?

O8: Sedem palčkov.

J: Sedem palčkov ima, kaj počnejo?

O8: Enkrat so šli na pot, potem je potrkala pa aaaa pa so pršli domov so se ustrašili, ko so pogledali na tla, po so pa rekli, da lahko uostane pri njih.

J: In kaj se je potem zgodilo?

O8: (Molk.)

J: In če bi bila ti lahko v tej knjigici, kaj bi delala?

O8: Mmmm.

J: Če bi ti nastopala v tej knjigici?

O8: Mmmmm. (Razmišlja.)

J: Če bi bila ti Sneguljčica, kaj bi počela?

O8: Šla bi v gozd do hišice, kjer bi sedem palčkov poiskala.

J: Še kaj drugega?

O8: Ne.

J: Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?

O8: Zato da se naučimo brat ...

J: Še kaj drugega?

O8: Z Ano in Mihelo smo šli v gozd.

J: In kaj ste počeli?

O8: Sedem palčkov, smo mogli palčke poiskati, pa smo mogli nekaj mrzlega najti, pa smo našli liste pa smo dal liste za tko, da je pojedel, k je usta imel.

J: Kdo je pojedel liste?

O8: Ja, un palček, k jih je blo sedem.

J: Pa je bil lačen?

O8: Ja.

J: Super, lepo.

O8: Potem je pa Majda se nekam skrila, pa kje je bil Radovedni Taček, pa mu je ušeso odpadlo, pa smo ga mogli naredit.

J: Kaj pa sanje, veš, kaj so to sanje?

O8: Aaaa, mamici rečem, da sanjam nekaj lepszga, pa kmalu zaspim.

J: *Mi znaš opisati kakšne sanje, k si jih sanjala?*

O8: *Aaaa mmm, da, mmm, ne.*

J: *Sej nič hudega, če se ne spomniš. Imaš ti kakšno vprašanje zame?*

O8: *Kaj rada delaš?*

J: *Jaz grem rada na kakšen sprehod, kaj ustvarjamo ali kaj pečemo.*

O8: *Mi tud doma pečemo.*

J: *Res? Kaj pa najraje pečeš?*

O8: *Kruh z luknjami.*

J: *Ga imaš rada?*

O8: *Ja, pa pa nam ne uspe luknje not nardit. Drugač je pa dober.*

J: *No, samo, da je dober za pojesti. Še kaj družga?*

O8: *Ja, enga smo stran vrgli, drug pa ni bil za stran vržt.*

J: *Ta je bil pa dober?*

O8: *(Pokima.)*

J: *Še kaj drugega?*

O8: *(Odkima.)*

J: *Potem pa hvala, Ana.*

9. Pogovor z Galom (v nadaljevanju O9).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*

O9: *Gal.*

J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj, ali se strinjaš s tem?*

O9: *Lahko.*

J: *Gal, a ti hodiš v vrtec?*

O9: *Ja.*

J: *In kaj počnete v vrtcu?*

O9: *(Premor.) Vse.*

J: *Kaj točno?*

O9: *Igramo se pa jemo. Pa še se igramo.*

J: *In kaj se najraje igraš, katera je tvoja najljubša igrača?*

O9: *Traktor!*

J: *O, traktor, super, in kaj vse se igraš s traktorjem?*

O9: *Na njivi, orjem pa siliram, prikolico peljem.*

J: *Kaj pa knjige, jih imaš rad?*
 O9: *Rad imam, k mi mami bere.*
 J: *O, lepo, pa ti veliko bere?*
 O9: *Ja, ponoči, k gremo spat.*
 J: *In katera je tvoja najljubša knjiga?*
 O9: *Traktor Tom.*
 J: *In kaj se dogaja v tej knjigi?*
 O9: *Traktor Tom.*
 J: *In kaj počne?*
 O9: *Na njivi je pa se pokvari.*
 J: *In ga potem popravijo?*
 O9: *Ja, stric ga pa je pol vesel.*
 J: *Traktor ali stric?*
 O9: *Oba.*
 J: *Zakaj se ti zdi pomembno, da beremo?*
 O9: *Lepo je, k mi mami bere.*
 J: *Zakaj je pa pomembno?*
 O9: *Mmm ... ne vem.*
 J: *Kaj pa sanje, veš, kaj so to sanje?*
 O9: *Ja, ko spim.*
 J: *Pa kdaj sanjaš?*
 O9: *Ko spim.*
 J: *Se spomniš kakšnih sanj, mi jih opišeš?*
 O9: *Mmmmm ... mmmm ... (dolg razmislek) ... ne bi.*
 J: *V redu. Bi še ti kaj mene vprašal?*
 O9: *Ne.*
 J: *Potem pa hvala za pogovor.*

10. Pogovor z Žakom (v nadaljevanju O10).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*
 O10: *Žak.*
 J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj, ali se strinjaš s tem?*
 O10: *Ja.*

J: *No, potem pa začniva. Ali hodiš v vrtec?*

O10: *Ja.*

J: *In kaj počnete v vrtcu?*

O10: *Igramo se.*

J: *Kaj se najraje igraš, katera je tvoja najljubša igrača?*

O10: *Bager, k koplje.*

J: *In kaj se z njim igraš?*

O10: *Z Jakobom.*

J: *Kako se igraš, kaj počneš, ko se igraš z bagrom?*

O10: *Kopljeva jame pa zidava. Pa v lukno pade pa ga rešiva.*

J: *O, kako ga pa rešita?*

O10: *Z vitlo.*

J: *A, super, pa se kdaj uniči?*

O10: *Ne, pol je mami jezna.*

J: *Aha, kaj pa knjige, jih imaš rad?*

O10: *Ja.*

J: *Katera je tvoja najljubša knjiga?*

O10: *Peter Pan.*

J: *In kaj se dogaja v tej knjigi?*

O10: *Peter Pan pa Metka pa Jan pa Mihec so. Pa Kapitan Kljuka.*

J: *In kaj počnejo?*

O10: *Sablajo se pa Peter Pan zmaga.*

J: *In če bi ti nastopal v knjigi Peter Pan, kaj bi počel?*

O10: *(Tišina, nejasen pogled.)*

J: *No, če bi lahko šel v knjigo, bi se potepal s Petrom Panom, kaj bi počeli?*

O10: *Ne morem v knjigo?*

J: *Ja, to je res, ampak če bi bil Peter Pan tukaj, kaj bi se zgodilo?*

O10: *Mmm ... ne vem.*

J: *Dobro. Zakaj se ti zdi pomembno, da ljudje beremo?*

O10: *(Skomigne z rameni.)*

J: *Ne veš?*

O10: *(Odkima.)*

J: *Ali je pomembno, da beremo, se kaj novega naučimo?*

J: *Ja.*

J: *Kaj pa sanje, ali veš, kaj so to sanje?*

O10: *Ja, ko spiš.*

J: *Pa ti kdaj sanjaš?*

O10: *Ja, ko spim.*

J: *Kaj pa sanjaš, mi znaš opisati kakšne sanje?*

O10: *Ja, se jokam, k je kej groznega, pol pa mami pride pa ni nč hudga.*

J: *O, lepo, te potolaži.*

O10: *Ja.*

J: *Lepo, imaš še ti kakšno vprašanje zame?*

O10: *Ne vem.*

J: *Te kaj zanima?*

O10: *Ne.*

J: *Potem pa hvala lepa za pogovor.*

11. Pogovor z Majem (v nadaljevanju O11).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*

O11: *Maj.*

J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj, se strinjaš s tem?*

O11: *Aha.*

J: *Povej mi, Maj, ali hodiš v vrtec?*

O11: *Ja.*

J: *In kaj počnete v vrtcu?*

O 11: *Igramo se pa praznovali smo, je mela Ana rojstni dan.*

J: *In kako je bilo?*

O11: *Lepo, smo piškote jedl pa peli.*

J: *A Ani ste zapeli?*

O11: *Ja, vse najboljše, k je mela rojstni dan.*

J: *Potem ste se imeli lepo.*

O11: *Ja.*

J: *Kaj pa drugače še počneš v vrtcu?*

O11: *Igram se pa zunaj se igramo, na igralih smo.*

J: *Lepo, s čim se pa najraje igraš?*

O11: *Policaje.*

J: *Kaj je pa tvoja najljubša igrača?*
O11: *Avto, k se policaji vozijo.*
J: *Aha. In kaj se vse igraš s tem avtom?*
O11: *Ja, policaje k lovijo.*
J: *Koga pa lovijo?*
O11: *Une poredne, kaj so že ... lopove.*
J: *Aha, kaj pa knjige, jih imaš rad?*
O11: *Ja.*
J: *Kdo ti bere knjige?*
O11: *V vrtcu beremo knjige.*
J: *Znaš že sam kaj brati?*
O11: *Ne.*
J: *Katera je pa tvoja najljubša knjiga?*
O11: *O levu iz puščave, k ni zelene trave.*
J: *O, lepo. In če bi bil ti v tej zgodbi, kaj bi počel?*
O11: *Leva bi videl. Pa se igral z njim.*
J: *Kaj misliš, zakaj potrebujemo knjige?*
O11: *Se kaj novega naučimo.*
J: *O, lepo, kaj se pa naučimo?*
O11: *Kaj je kje ... pa o levu.*
J: *Kaj pa sanje, sanjaš kdaj?*
O11: *Ne.*
J: *Ali veš, kaj so sanje.*
O11: *(Odkima.)*
J: *V redu, sedaj sva zaključila, imaš še ti kakšno vprašanje zame?*
O11: *Mmm mmm, ne vem.*
J: *Te kaj zanima?*
O11: *Se grem lahko zdj igrat?*
J: *Seveda.*

12. Pogovor z Rokom (v nadaljevanju O12).

J: *Živijo. Jaz sem Jasmina. Kako je pa tebi ime?*
O12: *Rok.*

J: *Rada bi ti postavila nekaj vprašanj, se strinjaš?*

O12: (Pokima.)

J: *Povej mi, Rok, ali hodiš v vrtec?*

O12: Ja.

J: *Pa ti je všeč?*

O12: (Pokima.)

J: *Kaj ti je najbolj všeč?*

O12: K gremo ven.

J: *Kaj pa počnete zunaj?*

O12: Mmmm ... se lovimo pa na igrala gremo.

J: *Potem se igrate?*

O12: Ja.

J: *In kaj se najraje igraš?*

O12: K se lovimo ...

J: *Katera je pa tvoja najljubša igrača?*

O12: Avti.

J: *In kaj se igraš z avti?*

O12: Mmmm, mam cesto pa tm se avti pol vozjo.

J: *Lepo. Kaj pa knjige, jih imaš rad?*

O12: (Pokima.)

J: *Katera je tvoja najljubša knjiga?*

O12: Mmmm, dinozavri.

J: *U, dinozavri, super. Kaj pa počnejo dinozavri?*

O12: Tm je Rex pa drugi so ... pa jejo pa u gozdu so ... pa na travi. Pa eni letijo.

J: *Sliši se zanimivo. Kaj pa, če bi ti lahko šel v to knjigo, kaj bi počel?*

O12: Mmmm ... bi dinozavre gledou.

J: *Lepo. Kaj pa misliš, zakaj je pomembno, da beremo?*

O12: Mmmmmm ... Ja, k so črke not pa k je ...

J: Ja?

O12: Ne vem.

J: *Dobro, kaj pa sanje, sanjaš kdaj?*

O12: Mmmm, k spim.

J: *Ja, in se spomniš kakšnih sanj?*

O12: Mmmm ... kdaj jokam.

J: *Jož, ti je hudo?*

O12: *Ne vem.*

J: *Se ne spomniš?*

O12: *(Odkima.)*

J: *V redu, imaš še ti kakšno vprašanje zame?*

O12: *Mmmm ... ne.*

J: *Potem pa hvala za pogovor.*

13. Pogovor z Mišo (v nadaljevanju O13).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina. Kako je pa tebi ime?*

O13: *Mija z j.*

J: *A j je v tvojem imenu?*

O13: *Ja, ena je pa Mia v vrtcu, brez j.*

J: *Lepo. Kaj pa počnete v vrtcu?*

O13: *Veliko.*

J: *Kaj vse?*

O13: *Mami me prpele pa jemo, igramo se pa tko ...*

J: *Lepo, kaj se pa najraje igraš?*

O13: *Sestavljam.*

J: *Kaj pa sestavljaš?*

O13: *Princeske mam, take puzzle, pa sestavljam.*

J: *In jo že sama sestaviš?*

O13: *Ja, jih mam več.*

J: *Lepo. Kaj pa knjige (deklica vmes pokima), jih imaš rada?*

O13: *(Pokima.)*

J: *Katera ti je najljubša?*

O13: *Pepelka!*

J: *Zakaj pa ti je tako všeč?*

O13: *K gre na ples, k lepo obleko dobi pa kočijo. Ji je vila začarala, veš? Pol je pa šla, k je ura naredila bim bam bom, in ni imela več obleke. Pol sta se pa poročila.*

J: *Kdo se je poročil?*

O13: *Pepelka pa princ ... Pa une sestre se pa niso poročile, k so ble hudobne.*

J: *In če bi ti lahko šla v to knjigo, kaj bi počela?*

O13: (Molk, razmišlja.) *Mmmm, bi bla Pepelka.*

J: *Zakaj se ti zdi pomembno, da ljudje beremo?*

O13: *Ker je lepo pa se kaj naučimo.*

J: *In kaj se naučimo.*

O13: *Kej novga.*

J: *Lepo. Kaj pa sanje, ali kdaj sanjaš?*

O13: *Mmmm, k grem spat, kdaj sanjam, da me lovijo.*

J: *Kdo te lovi?*

O13: *Pošasti.*

J: *Jo, to pa niso lepe sanje.*

O13: *Ne, pa mami pride pa oči pride, k me je strah.*

J: *Potem je pa dobro.*

O13: *Ja, me ni strah.*

J: *No, to je vse, kar me je zanimalo. Imaš ti kakšno vprašanje zame?*

O13: *Mmm. Maš rada knjige?*

J: *Ja, imam.*

O13: *Katere?*

J: *Zanimive, kuharske, otroške.*

O13: *Za otroke?*

J: *Ja, ki jih svojim otrokom berem.*

O13: *Mmmmm. Katere?*

J: *Levji kralj, Motovilka, Rdeča Kapica, Dumbo.*

O13: *Dumbo? (Smeh.)*

J: *Ja, o slončku.*

O13: *Pa je dolga?*

J: *Niti ne. Imaš ti rada dolge knjige?*

O13: *Ja. Paaa ...*

J: *Kaj?*

O13: *Nč.*

J: *Te še kaj zanima?*

O13: *Ne.*

14. Pogovor z Aljažem (v nadaljevanju O14).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina, kako je pa tebi ime?*

O14: *Aljaž.*

J: *Ti lahko postavim nekaj vprašanj?*

O14: *Zakaj pa?*

J: *Rada bi se malo pogovorila s tabo.*

O14: *Zakaj?*

J: *Zato ker moram nekaj narediti za šolo.*

O14: *Prav.*

J: *Lahko začneva?*

O14: *Ja.*

J: *Ali hodiš v vrtec?*

O14: *Ja.*

J: *Kaj počnete v vrtcu?*

O14: *Se igramo s fanti.*

J: *Še kaj ...*

O14: *Policaje se igramo! Pa se lovimo pa včasih pademo. Pa se smejimo.*

J: *O, lepo, kaj pa knjige, jih imaš rad?*

O14: *Ja, ene so lepe.*

J: *Katera pa je tvoja najljubša?*

O14: *Kaj?*

J: *Knjiga.*

O14: *Mmm mmm, o Mihcu.*

J: *Kaj pa Mihec počne?*

O14: *Z bratcom se igra pa na morje gre.*

J: *O, lepo, imaš rad morje?*

O14: *Ja, k plavamo pa na tobogane gremo.*

J: *Super. Kaj pa, če bi ti bil v tej knjigi? Kaj bi počel?*

O14: *Bi šel na morje.*

J: *Lepo. Kaj pa sanje, ali kdaj sanjaš?*

O14: *Ne.*

J: *Ali veš, kaj so to sanje?*

O14: *Ne.*

J: *Imaš še ti kakšno vprašanje zame?*

O14: *Ne.*

J: *Potem pa hvala za pogovor.*

15. Pogovor s Saro (v nadaljevanju O15).

J: *Živijo, jaz sem Jasmina, rada bi ti postavila nekaj vprašanj. (Pokima). Kako je pa tebi ime?*

O15: *Sara.*

J: *Kako si?*

O15: *Dobro.*

J: *Povej mi, Sara, ali hodiš v vrtec?*

O15: *Aha.*

J: *In kaj počnete v vrtcu?*

O15: *Delamo kej ... pa rišemo ... pa se igramo. Pa smo ... mmm ... šli ven.*

J: *In kaj ti je najbolj všeč?*

O15: *Vse.*

J: *Lepo, kaj se pa najraje igraš?*

O15: *K kuhamo pa s punčkam ... pa jih oblačmo.*

J: *O, lepo, katera pa je tvoja najljubša igrača?*

O15: *Mmmmm ... Laura.*

J: *Kaj pa je to?*

O15: *Punčka taka.*

J: *Aha, in kaj se igraš s to punčko?*

O15: *Mmmmm ... grem v trgovino ... pa oblečm jo ... pa spat dam.*

J: *Potem lepo skrbiš zanjo.*

O15: *Ja.*

J: *Kaj pa knjige, jih imaš rada?*

O15: *Mhm.*

J: *Katera je tvoja najljubša knjiga.*

O15: *O medvedih.*

J: *Ja? Kaj pa počnejo medvedi?*

O15: *Več je ... pa so veliki ... pa rjavi. Pa mama.*

J: *A mama medvedka?*

O15: *Ja.*

J: *In če bi ti lahko šla v to knjigo, kaj bi počela?*

O15: *Mmmm ... bi jela med.*

J: *A med, tako kot medvedi?*

O15: *Ja ... k ga majo radi.*

J: *Pa ti imaš tudi rada med?*

O15: *Ja.*

J: *Zakaj je pomembno, da beremo?*

O15: *Beremo vsak dan, da se kej novega naučimo ...*

J: *Še zaradi česa drugega?*

O15: *Pa da gremo pol spat.*

J: *Kaj pa sanje, ali veš, kaj so sanje?*

O15: *Ja.*

J: *In kdaj sanjaš?*

O15: *Ja, pa sm šla včerej nekej, sem šla tm, k smo bli enkrat z mami pa očijem.*

J: *Aha, to si sanjala?*

O15: *Ne, smo šli.*

J: *Lepo, a imaš ti morda kakšno vprašanje zame?*

O15: *Mmmmm ... ne vem.*

J: *Če te kaj zanima?*

O15: *Mmmm ... pa ... ne.*

J: *No, potem pa hvala za pogovor.*

O15: *Hvala.*